

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»
Педагогічний факультет
Кафедра педагогіки початкової освіти

Липа Ірина Юліанівна

ТОЛЕРАНТНІСТЬ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОЦЕСІ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

Івано-Франківськ
2019

УДК
ББК
Л

Рекомендовано до друку вченою радою педагогічного факультету ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 2 від 23. 09. 2019 р.)

Липа І. Ю.

Толерантність в інклюзивному процесі : методичні рекомендації. Івано-Франківськ: НАІР, 2019. 140 с.

Рецензенти:

Оліяр Марія Петрівна – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки початкової освіти, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»;

Коваль Петро Миколайович – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри фахових методик і технологій початкового навчання, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

У навчально-методичному комплексі з курсу «Толерантність в інклюзивному процесі» включено методичні рекомендації щодо лекцій, практичних занять і самостійної роботи студентів, тестові завдання та питання для самоконтролю.

Для студентів і викладачів педагогічного факультету закладів вищої освіти.

УДК
ББК

© Липа І. Ю., 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ	5
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙ	27
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	57
НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	88
ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ	114
ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ	118
ЗАЛІКОВІ ЗАВДАННЯ	129

ПЕРЕДМОВА

На сучасному етапі розвитку суспільства виховання на засадах толерантності набуває особливого значення, зокрема в умовах роботи в інклюзивному освітньому середовищі. Проблеми, з яким стикається сучасна школа – ускладнення міжетнічних відносин, розшарування населення, нетерпимість до інших людей тощо.

Багато ознак (соціальних, фізичних, інтелектуальних, етнічних та інших) розділяють дітей на групи зі своїми інтересами, уявленнями про своє оточення. Це віддзеркалюється в освітніх колективах тому що вони живуть у багатонаціональному українському суспільстві. Тому й активується процес пошуку ефективних механізмів виховання дітей в дусі толерантності, поваги до прав і свобод інших людей.

Відмінність систем цінностей та принципів часто є джерелом конфліктних ситуацій. Толерантність – це один із засобів зняття конфліктів і розвитку форм співіснування, взаємодії в людському суспільстві.

Поняття толерантності означає здатність людини співпрацювати, чути, цінувати, розуміти і поважати іншу думку та невороже її зустрічати.

Педагогічна толерантність має важливе значення в роботі педагога, і саме у цьому, на жаль, відчувається досить істотний дефіцит поваги і терпимості. Розуміння толерантності як поваги і визнання рівності, відмови від домінування і насильства, визнання багатовимірності людської культури, норм, вірувань, відмова від зведення цього різноманіття до однаковості або до переваги якоїсь однієї точки зору має бути основою професійної діяльності педагога.

Запропонований навчально-методичний комплекс до курсу призначено для студентів і викладачів педагогічних факультетів закладів вищої освіти і має на меті допомогти їм у формуванні толерантного мислення учнів, сприяти їх цивілізованому діалогу з дітьми та дорослими, створенню толерантного освітньо-виховного середовища.

Розділи побудовано таким чином, щоб надати уявлення про зміст і специфіку толерантності у професійній діяльності педагога. Запропоновано методичні поради, а також приклади використання цих матеріалів в освітньому процесі.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Толерантність в інклюзивному процесі

Галузь знань	<u>01 «Освіта»</u> (шифр і назва напрямку підготовки)
Напрямок підготовки	<u>013 «Початкова освіта»</u> (шифр і назва напрямку підготовки)
Спеціальність	<u>013 «Початкова освіта»</u> (шифр і назва спеціальності)
Факультет	<u>Педагогічний</u> (назва факультету)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, напрям підготовки, освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 3	Галузь знань 01 Освіта	Навчальна дисципліна за вибором	
	Напрямок підготовки 013 Початкова освіта		
Модулів – 2	Спеціальність (професійне спрямування): Початкова освіта Спеціалізація «Інклюзивна освіта»	Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		4-й	4-й
Індивідуальне науково-дослідне завдання: реферат, доповідь		Семестр	
Загальна кількість годин – 90			
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 1 самостійної роботи студента – 3		Освітній рівень: бакалавр	Лекції
	12 год.		4 год.
	Практичні, семінарські		
	18 год.		6 год.
	Індивідуальні заняття		
	–		
	Самостійна робота		
	60 год.		80 год.
Індивідуальні завдання:			
Вид контролю Залік (7 семестр)	Вид контролю Залік (7 семестр)		

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання – 30:60 (33% : 67 %)

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Робоча навчальна програма з курсу «Толерантність в інклюзивному процесі» є нормативним документом ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», який розроблено кафедрою педагогіки початкової освіти на основі освітньо-професійної програми підготовки студентів відповідно до навчального плану для напряму підготовки «Початкова освіта» денної та заочної форм навчання.

Робочу навчальну програму укладено згідно з вимогами Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (ЄКТС). Програма визначає обсяги знань, які повинен опанувати студент відповідно до алгоритму вивчення навчального матеріалу дисципліни «Толерантність в інклюзивному процесі», необхідне методичне забезпечення, складові та технологію оцінювання навчальних досягнень студентів.

Мета навчальної дисципліни полягає у підготовці студентів до навчально-виховної діяльності з учнями з особливими освітніми потребами; ознайомленні майбутніх фахівців із принципами організації інклюзивного середовища у ЗЗСО, особливостями педагогічної діяльності вчителя у роботі з учнями щодо виховання толерантного ставлення до учнів з особливими потребами та формування навичок культури поведінки у дітей з різними видами нозологій.

Завдання навчальної дисципліни: сформувати фахові компетентності на основі знань про толерантність як соціокультурне, психологічне і педагогічне явище в контексті парадигматичних змін в підходах до вивчення особистості та розкриття особистісних механізмів толерантної поведінки.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен

знати: теоретичні основи толерантності як якості особистості; відмінності між толерантністю та інтолерантністю; «кордони» толерантності; базові засади методики виховання толерантності (мета, завдання, етапи, зміст).

вміти: визначати рівень розвитку власної толерантності; підбирати та проводити тренінгові вправи на розвиток толерантності учасників освітнього процесу загальноосвітніх навчальних закладів з інклюзивною формою навчання; розробляти шляхи розвитку толерантності для будь-якої особистості.

Вивчення дисципліни спрямоване на формування таких **компетентностей:**

- здатність розв’язувати практичні проблеми у професійно-педагогічній діяльності, що характеризуються комплексністю та невизначеністю умов;
- здатність оволодівати сучасними інноваційними, методичними підходами, методиками щодо розвитку й виховання учнів початкової школи;
- здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми в процесі професійно-педагогічної діяльності, приймати обґрунтовані рішення;
- здатність спілкуватися, розуміти чужу і продукувати власні програми комунікативної поведінки, адекватних цілям, сферам, ситуаціям спілкування, активній взаємодії;
- здатність діяти на основі принципів і норм етики, правил культури поведінки у стосунках із дорослими й дітьми на основі загальнолюдських та національних цінностей, норм суспільної моралі; дотримуватися принципів педагогічної етики;
- спроможність ідентифікувати себе з цінностями професійного середовища; наявність професійної позиції вчителя. Здатність до цінування та повага до різноманітності;
- здатність до ефективної міжособистісної взаємодії;
- здатність до адаптації в нових ситуаціях, що передбачають навчання, розвиток і виховання молодших школярів, створення атмосфери комфорту;
- здатність ефективно та адекватно здійснювати рефлексивні процеси, що сприяє розвитку й саморозвитку учнів;
- здатність до організації навчальної діяльності у початковій школі у відповідності до вимог НУШ;
- здатність до розвитку учнів початкової школи як суб’єктів освітнього процесу на основі знань та умінь про їхні вікові, індивідуальні особливості та соціальні чинники розвитку;
- здатність до застосування знань про особливості комунікативної діяльності учнів початкової школи, взаємостосунки вчителя та учнів, закономірності педагогічного спілкування, соціальної ситуації, ситуацій міжособистісної взаємодії;
- здатність до проектування, організації, оцінювання, рефлексії та коригування навчально-виховного процесу в початковій ланці освіти;
- здатність актуалізувати та застосовувати комунікативні знання, навички, вміння, настанови, стратегії й тактики комунікативної поведінки, здобутий досвід комунікативної діяльності.

Вивчення курсу «Толерантність в інклюзивному процесі» вирішує поставлені завдання за умови нерозривної єдності та взаємодії з суміжними науками: філософії, психології, педагогіки, соціології, етики.

3. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль I Толерантність як суспільний феномен

Тема 1. Толерантність: визначення, історія, параметри та складові. Поняття толерантності. Історичний розвиток проблеми толерантності. Вплив на формування нашої думки про іншу людину. Параметри толерантної особистості.

Основні поняття теми: толерантність, інтолерантність, терпимість.

Рекомендована література: [4; 18; 60; 65; 75; 84].

Тема 2. «Кордони» толерантності та інтолерантності. Основні показники толерантності. Межі інтолерантності. Диференціальні ознаки толерантності та інтолерантності.

Основні поняття теми: безпринципність, цинізм, пасивність, толерантність підкорення, толерантність корисливості.

Рекомендована література: [13; 19; 20; 21; 31; 38; 43; 62; 82; 87].

Тема 3. Комунікативна толерантність: поняття, складові, види, рівні. Поняття комунікативної толерантності. Основні підструктури особистості, які забезпечують комунікативну толерантність особистості. Особливості поведінки педагога з низькою комунікативною толерантністю.

Основні поняття теми: толерантність, комунікація, комунікативна толерантність.

Рекомендована література: [1; 2; 7; 14; 28; 37; 53; 54; 86].

Змістовий модуль II

Формування інклюзивної толерантності як умова гармонізації суспільства

Тема 4. Толерантність як інтегральна особистісна характеристика. Психологічна структура толерантності. Рівні прояву толерантності. Показники толерантності. Кодекс толерантності. Комунікативна компетентність як основна риса толерантного педагога. Проблема

формування толерантного ставлення до дітей з особливостями психофізичного розвитку у майбутніх педагогів.

Основні поняття теми: комунікація, компетентність, комунікативна компетентність.

Рекомендована література: [4; 12; 21; 26; 31; 54; 77; 81].

Тема 5. Виховання толерантності як основної умови готовності до конструктивної взаємодії. Педагогічні умови ефективного виховання толерантних взаємостосунків. Завдання, які необхідно вирішувати педагогу для виховання толерантності. Методи виховання толерантних взаємостосунків.

Основні поняття теми: толерантність, інклюзія, педагогічна толерантність.

Рекомендована література: [2; 12; 14; 16; 23; 29; 34; 36; 41; 42; 57; 79].

Тема 6. Методика виховання толерантності. Методика виховання толерантності у дітей в умовах інклюзивного навчання. Методика виховання толерантності у педагогів в умовах інклюзивного навчання. Методика виховання толерантності у батьків в умовах інклюзивного навчання.

Основні поняття теми: толерантність, інклюзія, педагогічна толерантність.

Рекомендована література: [5; 7; 10; 16; 21; 34; 42; 48; 91].

4. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усь ого	у тому числі					усього	у тому числі				
		лк	пр	ла б	ін д	с.р .		лк	пр	лаб	інд	с.р.
	90	12	18	–	–	60	90	4	6	–	–	80
Модуль 1												
Змістовий модуль I.												
Толерантність як суспільний феномен												
Тема 1. Толерантність: визначення, історія, параметри та складові	14	2	2			10	14	2	2			10

Тема 2. «Кордони» толерантності та інтолерантності	14	2	2			10	10					10
Тема 3. Комунікативна толерантність: поняття, складові, види, рівні	16	2	4			10	20					20
Разом за змістовим модулем 1	44	6	8			30	44	2	2			40
Змістовий модуль II. Формування інклюзивної толерантності як умова гармонізації суспільства												
Тема 4. Толерантність як інтегральна особистісна характеристика	14	2	2			10	14	2	2			10
Тема 5. Виховання толерантності як основної умови готовності до конструктивної взаємодії	16	2	4			10	10					20
Тема 6. Методика виховання толерантності	16	2	4			10	12		2			10
Разом за змістовим модулем 2	46	6	10			30	10	2	4			40
Усього годин	90	12	18			60	90	4	6			80

5. Теми семінарських занять

6. Теми практичних занять

денна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кіль- кість
----------	------------	----------------

		годин
Змістовий модуль 1. Толерантність як суспільний феномен		
1.	Філософські та соціальні засади толерантності	2
2.	Толерантність як риса світоглядної позиції	2
3.	Моральна цінність толерантності та проблема її меж	2
4.	Психологічні умови та виклики толерантності	2
Змістовий модуль 2. Формування інклюзивної толерантності як умова гармонізації суспільства		
5.	Комунікативна толерантність: поняття, складові, види, рівні	2
6.	Толерантність як інтегральна особистісна характеристика	2
7.	Виховання толерантності як основної умови готовності до конструктивної взаємодії	2
8.	Виховання толерантності у дітей в умовах інклюзивного навчання	2
9.	Психологія інтолерантності	2

Заочна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
Змістовий модуль 1. Толерантність як суспільний феномен		
1.	Філософські та соціальні засади толерантності	2
Змістовий модуль 2. Формування інклюзивної толерантності як умова гармонізації суспільства		
2.	Психологічні передумови та виклики толерантності	2
3.	Виховання толерантності у дітей в умовах інклюзивного навчання	2

7. Теми індивідуальних завдань

8. Самостійна робота

денна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Толерантність у контексті процесів глобалізації та дестрадиціоналізації сучасних суспільств	2

2.	Аксіологічні змістовлення толерантності у повсякденні як вітакультурного явища	2
3.	Соціально-філософська рефлексія толерантності	2
4.	Соціальні форми становлення толерантності	2
5.	Толерантність як культурна норма	2
6.	Толерантність як аспект соціальної справедливості	2
7.	Толерантність і філософська категорія свободи	2
8.	Ситуація морального вибору і толерантність	2
9.	Моральні межі толерантності	2
10.	Толерантність і світогляд	2
11.	Історіогенез аспектів толерантності	2
12.	Психологічні особливості толерантної особистості	2
13.	Психологічні особливості авторитарної особистості	2
14.	Принципи толерантних спілкування і соціальної взаємодії	2
15.	Психологічні основи міжкультурної комунікації	2
16.	Національна ідентичність як етнокультурний ідеал	2
17.	Проблема толерантності в контексті соціально-трудо­вих відносин	2
18.	Політкоректність як форма прояву толерантності	2
19.	Місце толерантності в системі соціальних стосунків особистості	2
20.	Інтолерантні форми поведінки: причини виникнення і профілактика	2
21.	Толерантність і ЗМІ	2
22.	Толерантність як професійно-значуща риса соціального працівника	2
23.	Гуманістичні та екзистенційні моделі толерантності	2
24.	Природа толерантності з погляду класичного психоаналізу	2
25.	Соціально-когнітивний погляд на толерантність	2
26.	Цінності толерантності в сучасній культурі повсякденності	2
27.	Конфлікт і консенсус як базові виміри сучасної соціальності	2
28.	Глобалізація і мультикультуризм в сучасному світі	2
29.	Особливості світоглядних установок як основа релігійних конфліктів	2
30.	Педагогічні умови ефективного виховання толерантних взаємин	2
	Разом	60

заочна форма навчання

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Толерантність у контексті процесів глобалізації та детрадиціоналізації сучасних суспільств	2

2.	Аксіологічні змістовлення толерантності у повсякденні як вітакультурного явища	2
3.	Соціально-філософська рефлексія толерантності	2
4.	Соціальні форми становлення толерантності	4
5.	Толерантність як культурна норма	4
6.	Толерантність як аспект соціальної справедливості	2
7.	Толерантність і філософська категорія свободи	2
8.	Ситуація морального вибору і толерантність	2
9.	Моральні межі толерантності	4
10.	Толерантність і світогляд	2
11.	Історіогенез аспектів толерантності	2
12.	Психологічні особливості толерантної особистості	2
13.	Психологічні особливості авторитарної особистості	2
14.	Принципи толерантних спілкування і соціальної взаємодії	4
15.	Психологічні основи міжкультурної комунікації	2
16.	Національна ідентичність як етнокультурний ідеал	2
17.	Проблема толерантності в контексті соціально-трудо­вих відносин	2
18.	Політкоректність як форма прояву толерантності	2
19.	Місце толерантності в системі соціальних стосунків особистості	4
20.	Інтолерантні форми поведінки: причини виникнення і профілактика	4
21.	Толерантність і ЗМІ	2
22.	Толерантність як професійно-значуща риса вчителя	4
23.	Гуманістичні та екзистенційні моделі толерантності	2
24.	Природа толерантності з погляду класичного психоаналізу	2
25.	Соціально-когнітивний погляд на толерантність	2
26.	Цінності толерантності в сучасній культурі повсякденності	4
27.	Конфлікт і консенсус як базові виміри сучасної соціальності	2
28.	Глобалізація і мультикультуризм в сучасному світі	4
29.	Особливості світоглядних установок як основа релігійних конфліктів	2
30.	Педагогічні умови ефективного виховання толерантних взаємин	4
	Разом	80

9. Індивідуальні завдання

1. Реферат: «Параметри толерантності особистості».
2. Реферат: «Історичний розвиток проблеми толерантності».
3. Реферат: «Толерантність в законодавстві України та у контексті міжнародної законодавчої бази».
4. Підготувати доповідь на тему: «Індивідуальна психологія толерантності: сучасні парадигми психології особистості».

5. Опрацювати тему: «Методи дослідження толерантності».
6. Підготувати доповідь з презентацією: «Психологія інтолерантності».
7. Підготувати доповідь з презентацією: «Теоретичні аспекти проблеми соціальних відносин».
8. Проаналізувати: диференціальні ознаки толерантності та інтолерантності.
9. Підготувати доповідь на тему: «Методика роботи з виховання толерантного ставлення до дітей з особливими потребами».
10. Підготуватися до дискусії на тему: «Робота з батьками учнів з особливими потребами».

10. Методи навчання

1. Методи організації та здійснення навчально-пізнавальної діяльності (словесні, наочні, практичні).
2. Самостійна робота з книгою.
3. Ділові ігри.
4. Навчальні диспути.
5. Методи контролю.

11. Методи контролю

Дисципліна має два змістових модулі, які охоплюють матеріал усіх тем.

Система оцінювання курсу відбувається згідно з критеріями оцінювання навчальних досягнень студентів, що регламентовані в університеті. Підсумковий контроль - залік. Рівень знань студентів оцінюють за 100-бальною шкалою, яка відображає: якість виконання: завдань на практичних заняттях - максимум 5 балів за одне заняття; самостійної роботи, індивідуальних творчих завдань (загалом 90 балів), а також контрольного опитування/контрольної роботи (максимум 10 балів).

При виставленні рейтингового підсумкового балу обов'язково враховується присутність студента на заняттях (у тому числі на лекційних), активність студента під час практичних занять; недопустимість пропусків; користування мобільним телефоном, планшетом чи іншими мобільними пристроями під час опитування та виконання письмових завдань; списування та плагіат, а також результати відпрацювання з поважної причини пропущених занять.

12. Розподіл балів, які отримують студенти Залік

Поточний контроль та самостійна робота						Контрольна робота	Сума
Змістовий модуль 1			Змістовий модуль 2			10	100
T1	T2	T3	T4	T5	T6		
10	10	20	10	20	20		

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
80 – 89	B	добре	
70 – 79	C		
60 – 69	D	задовільно	
50 – 59	E		
26 – 49	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-25	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Оцінка	Характеристика критеріїв оцінювання
«А» «зараховано» 90-100 балів	Теоретичний зміст курсу засвоєний повністю, без прогалин, необхідні практичні навички роботи із засвоєним матеріалом сформовані, усі передбачені навчальною програмою завдання виконані, якість їх виконання оцінена кількістю балів, близькою до максимальної.

<p>«В» «зараховано» 80-89</p>	<p>Теоретичний зміст курсу засвоєний повністю необхідні практичні навички роботи із засвоєним матеріалом в основному сформовані, усі передбачені навчальною програмою завдання виконані, якість виконання більшості з них оцінена кількістю балів, близькою до максимальної.</p>
<p>«С» «зараховано» 70-79</p>	<p>Теоретичний зміст курсу засвоєний повністю, деякі практичні навички роботи із засвоєним матеріалом сформовані недостатньо, усі передбачені навчальною програмою завдання виконані, якість виконання жодного з них не оцінена максимальною кількістю балів, деякі види завдань виконані з помилками.</p>
<p>«D» «зараховано» 60-69</p>	<p>Теоретичний зміст курсу засвоєний частково, але прогалини не мають суттєвого характеру, необхідні практичні навички роботи із засвоєним матеріалом в основному сформовані, більшість передбачених навчальною програмою завдань виконані, деякі з них, можливо, містять помилки.</p>
<p>«Е» «зараховано» 50-59</p>	<p>Теоретичний зміст курсу засвоєний частково, деякі практичні навички роботи не сформовані, більшість з передбачених навчальною програмою завдань не виконані або якість виконання деяких з них оцінена кількістю балів, близькою до мінімальної.</p>
<p>«FX» «незараховано» 26-49</p>	<p>Теоретичний зміст курсу засвоєний частково, більшість з передбачених навчальною програмою завдань не виконані або якість їх виконання оцінена кількістю балів, близькою до мінімальної. При додатковій самостійній роботі над матеріалом курсу можливе підвищення якості виконання навчальних завдань.</p>
<p>«F» «незараховано» 1-25</p>	<p>Теоретичний зміст курсу не засвоєний, необхідні практичні навички роботи не сформовані, усі виконані завдання містять грубі помилки, додаткова самостійна робота над матеріалом курсу не підвищить якість виконання навчальних завдань.</p>

«Зараховано» – студент добре знає програмний матеріал, не допускає суттєвих неточностей, правильно застосовує теоретичні знання під час розв’язання практичних завдань. Із загального обсягу контрольних завдань студент правильно виконав не менше 51 %.

«Не зараховано» – студент не знає значної частини програмного матеріалу, допускає багато суттєвих помилок, з великими труднощами виконує практичні завдання. Із загального обсягу контрольних завдань студент правильно виконав менше, ніж 51 %.

13. Методичне забезпечення

1. Нормативні документи щодо початкової освіти.
2. Опорні конспекти лекцій навчальної дисципліни «Толерантність в інклюзивному процесі».
3. Інструктивно-методичні матеріали до практичних занять.
4. Навчально-методичне забезпечення самостійної роботи студента.
5. Засоби контролю і самоконтролю.
6. Список базової та допоміжної літератури.
7. Текстові та електронні варіанти тестів для поточного контролю знань студентів.
8. Інтернет-ресурси.

14. Рекомендована література

Базова

1. Бардиер Г. Л. Социальная психология толерантности. СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2005. 120 с.
2. Батищев Г. С. Особенности культуры глубинного общения. *Вопросы философии*. 1995. №3. С. 109–129.
3. Бистрицький Є. Конфлікт культур і філософія толерантності. *Політична думка*. 1997. №1. С. 130–150.
4. Бодалев А. А. Восприятие и понимание человека человеком. М.: Изд-во МГУ, 1982. 200 с.
5. Болтівець С.І. Педагогічна психогігієна: теорія та методика: *монографія*. К.: Редакція ВАК України, 2000. 302 с.
6. Болтівець С.І. Теоретико-методичні засади педагогічної психогігієни: *автореф. дис. докт. психол. наук*, 19.00.07. Київ, НПУ Драгоманова, 2005. 40 с.

7. Бондар В. І. Інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями в загальноосвітні заклади: за і проти. *Дефектологія*. 2003. № 3. С. 2–5.
8. Борякова Н. Ю. Педагогические системы обучения и воспитания детей с отклонениями в развитии: учеб. пособ. для студентов. М.: АСТ, Астрель, 2008. 222 с.
9. Бочелюк В. Й. Психологія людини з обмеженими можливостями: навч. посібник. К.: Центр навч. літ-ри, 2011. 264 с.
10. Будник О. Інклюзивна освіта: навч. посібник. Ів-Франківськ: Кушнір Г.М., 2015. 152 с.
11. Выготский Л. С. Основы дефектологии. СПб.: Лань, 2003. 654 с.
12. Гаврись С., Григоренко Є. Інформаційні технології у навчальній діяльності учнів допоміжної школи. *Дефектологія*. 2009. № 11. С. 18–20.
13. Декларація принципів толерантності. *Шлях освіти*. 1999. №2. С. 2–4.
14. Деніелс Е., Стаффорд К. Залучення дітей з особливими потребами до системи загальноосвітніх класів. Л.: Т-во «Надія», 2000. 256 с.
15. Дети с ограниченными возможностями: проблемы и инновационные тенденции в обучении и воспитании / Сост. Н. Д. Соколова, Л. В. Калининкова. М.: ООО «Аспект», 2005. 448 с.
16. Дети социального риска и их воспитание / под научн. ред. Л. М. Шипициной. СПб: «Речь», 2003. 144 с.
17. Довгополова О. А. Веротерпимость в средние века (историко-теоретический анализ). Одесса: Полис, 1997. 38 с.
18. Дробіжева Л. Соціальні аспекти етнокультурної толерантності. *Жінчина плюс*. 2002. №1. С. 12–14.
19. Закон України «Про освіту». – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
20. Закон України від 05.06.2014 № 1324-VII «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання»
21. Засенко В. В. До проблеми особистісного підходу у навчанні дітей з порушеннями психофізичного розвитку /Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод. збірник. Вип. 8. К.: Науковий Світ, 2006. 288 с.
22. Засенко В. В. Інтеграція осіб з порушеннями слуху: проблеми, пошуки, перспективи. *Крок до компетентності та інтеграції в суспільство: наук.-метод. зб.* К.: Контекст, 2000. 286 с.

23. Ілляшенко Т. Д. Інклюзивна освіта і перспективи подолання невстигання учнів у загальноосвітній школі. – <http://lib.iitta.gov.ua/2116/1/>
24. Інтеграція дітей з освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі. *Психолог*. 2009. №10. С.14–18.
25. Казакова Е.И. Толерантность – путь к развитию. СПб.: Ютас, 2007. С. 24–36.
26. Капто А. С. Толерантность в контексте концепции «Культура мира». *Безопасность Евразии*. 2001. №1. С. 175–181.
27. Клепцова Е. Ю. Психология и педагогика толерантности: учебн. пособие для вузов. М.: Академический проект, 2004. 176 с.
28. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. К.: Самміт-Книга, 2009. 272 с.
29. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Вид. гр. «АТОПОЛ», 2011. 274 с.
30. Конвенція ООН про права дитини. – http://www.un.org.ua/images/documents/3719/convention_small_final.pdf
31. Концепція розвитку інклюзивної освіти. Наказ МОН від 01.10.2010 р. № 912.
32. Корекційна педагогіка: Основи навчання і виховання дітей з відхиленнями в розвитку / за ред. Б. П. Пузанова. М.: Видавничий центр «Академія», 2001. 284 с.
33. Кравцова А.М. Познайомся-другом стань! Книга про те, як допомагати людям, які потребують особливої підтримки. Разом ми подолаємо будь-які труднощі! Х.: 2008. 23 с.
34. Кравченко Г. Ю, Сіліна Г. О. Інклюзивна освіта. Х.: Вид-во «Ранок», 2014. 144 с.
35. Лекторский В. А. О толерантности, плюрализме и критицизме. *Вопросы философии*. 1997. №11. С 46–54.
36. Липа В. О., Серова С. О. Про деякі проблеми впровадження інклюзивної освіти в Україні. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2011. Вип. 2. С. 121–127.
37. Маслоу А. Мотивация и личность. 3-е изд. СПб.: Питер, 2006. 352 с.
38. Міллс Дж., Кроулі Р. Терапевтичні метафори для дітей та «внутрішньої дитини». – http://skazkoterra.ru/upload/library/mills_crowley.pdf.

39. Наказ Міністерства освіти і науки України № 912 від 01.10.10 «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання». – http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/
40. Опалюк О. М. Підготовка фахівців до взаємодії з дітьми з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання. *Проблеми сучасної психології*. 2012. Вип. № 15. С. 234–242.
41. Особливі діти в умовах загальноосвітньої школи (досвід закладів освіти Дніпровського району м. Києва). *Практично-методичний посібник* / за ред. Сидоренко Н.А. К.: РНМЦ Дніпровського району, 2015. 64 с.
42. Особливості роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. *Вісник №4 НДЛ інклюзивної освіти* / за ред. Савчук Л. О., Юхимець І. В. Рівне: РОППО, 2013. 53 с.
43. Постанова Кабінету Міністрів від 21 серпня 2013 р. № 607 «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами». – <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/607-2013-%D0%BF>
44. Психологічні чинники ставлення педагогів до інклюзивної освіти. *Вища освіта України*. Темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Дод. 2 до №3. Том IV (29). 2011. С. 669–675.
45. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека. пер. с англ. М.: изд. группа «Прогресс», «Универс», 1994. 480 с.
46. Родименко І. Сучасна модель супроводу дітей з особливими потребами. *Дефектологія*. 2003. № 2. С. 10–12.
47. Рокич М. Природа человеческих ценностей. Нью-Йорк, 1973. 276 с.
48. Романчак Ж. І. Організаційно-методичні умови професійного співробітництва в інклюзивному навчальному закладі. *Наша школа*. 2014. № 4. С. 33–37.
49. Синьов В. Нова стратегія розвитку корекційної педагогіки в Україні. *Дефектологія*. 2004. № 2. С. 6–11.
50. Скворцов Л. В. Толерантность: иллюзия или средство спасения? *Октябрь*. 1997. № 3. С. 138–155.
51. Слободчиков, В. И., Исаев. М. Основы психологической антропологии: Психология развития человека. М.: Школьная пресса, 1995. 416 с.

52. Слободянюк Н. Г., Софій Н. З., Найда Ю. М. Пристосування шкільних приміщень до потреб дітей з особливостями психофізичного розвитку. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посібн.* 2007. 128 с.
53. Снелл Ф. Искусство делового общения. М.: Знания. 1990. 63 с.
54. Софій Н. З. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посібн.* К., 2007. 128 с.
55. Специальная педагогика: учебн. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Л. И. Аксенова, Б. А. Архипов, Л. И. Белякова и др. 4-е изд., стер. М.: Изд. центр «Академия», 2005. 400 с.
56. Таранченко О. М., Найда Ю. М. Врахування відмінностей розвитку та навчальної діяльності дітей з особливостями психофізичного розвитку в процесі навчання. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посібн.* К., 2007. 128 с.
57. Таранченко О.М., Найда Ю.М. Загальні принципи здійснення адаптацій та модифікацій навчально-виховного процесу. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посібн.* К., 2007. 128 с.
58. Тернер Дж. Социальные влияния. СПб.: Питер, 2003. 256 с.
59. Указ Президента України № 588/2011 від 19 травня 2011 р. «Про заходи щодо розв'язання актуальних проблем осіб з обмеженими фізичними можливостями». — <https://www.google.com.ua/search?q=•+Указ+Президента+України+№+588%2F2011>
60. Уолцер М. О терпимости. *Лекции по этике, политике и экономике.* СПб.: Идея-Пресс, 2000. 160 с.
61. Ферт О. Г. Організація середовища в класній кімнаті та ефективної роботи під час навчання дітей з СДУГ. *Дефектологія.* 2009. № 3 (53). С. 48–56.
62. Ферт О. Г. Психолого-педагогічні умови підготовки фахівців до роботи з гіперактивними учнями у системі загальноосвітніх закладів України. К.: *Вища освіта України.* Дод. 3. Том 2 (9), 2008. С. 38–46.
63. Фестингер Л. Теория когнитивного диссонанса. СПб.: Ювента, 1999. 318 с.
64. Франкл В. Человек в поисках смысла. пер. с англ. и нем. М.: Прогресс, 1990. 368 с.

65. Фройд З. Психология бессознательного. М.: Просвещение, 1989. 448 с.
66. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности. М.: АСТ Москва: Хранитель, 2007. 624 с.
67. Фромм, Э. Бегство от свободы. М.: Прогресс, 1990.
68. Фурман А. В. Вітакультурне обґрунтування практичної психології. *Практична психологія і соціальна робота*. 2003. № 4. С. 9–13.
69. Фурман А. В. Генеза толерантності та перспективи українотворення (комплексний проект). *Психологія і суспільство*. 2013. № 1. С. 6–20.
70. Фурман А. В. Ідея професійного методологування: *монографія*. Ялта-Тернопіль: Економічна думка, 2008. 207 с.
71. Фурман А. В. Психокультура української ментальності. Тернопіль: Економічна думка, 2002. 132 с.
72. Хайдеггер М. Время и бытие. Харьков: Фолио, 2003. 256 с.
73. Хасан Б. И. Конструктивная психология конфликта: *учеб. пособ. для вузов*. СПб: Питер, 2003. 250 с.
74. Хорни К. Невротическая личность нашего времени. Самоанализ. М.: Айрис-Пресс, 2004. 464 с.
75. Хьюстон М. Введение в социальную психологию: Европейский подход: *учеб. для вузов*. «Юнити-Диана», 2004. 622 с.
76. Чепелева Н. В. Динаміка внутрішніх конфліктів студентів-психологів у процесі їх професійної ідентифікації. *Конфлікти в суспільстві: діагностика і профілактика*: матеріали III Міжнар. Наук.-практ. конф. Київ-Чернівці, 1995. С. 391–394.
77. Шалин В. В. Толерантность (культурная норма и политическая необходимость) / В. В. Шалин. Краснодар: Периодика Кубани, 2000. 256 с.
78. Шаюк О. Я. Вітакультурний метапідхід в осмисленні толерантності як інтегральної особистісної риси людини. *Вітакультурний млин*. 2010. Модуль 11. С. 21–24.
79. Шаюк О. Я. Емоційно-вольовий компонент толерантності. *Освіта і управління* / гол. редактор Микола Дробноход. 2011. Том 14. С. 104–110.
80. Шаюк О. Я. Конативний компонент толерантності. *Вісник Національного університету України*. Зб-к наук. праць. К.: НУОУ, 2011. Вип. 6 (25). С. 258–263.
81. Шаюк О. Я. Методологічний аналіз толерантності як загальнолюдської проблеми. *Вітакультурний млин* / наук. консультант-редактор А. Фурман. 2009. Модуль 8. С. 34–38.

82. Шаюк О. Я. Мотиваційно-ціннісний компонент толерантності особистості. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць КПНУ ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. С. 932–944.
83. Шаюк О. Я. Науково-психологічне осмислення толерантності як загальнолюдської проблеми. *Психологія і суспільство*. 2010. № 1. С. 100–111.
84. Шаюк О. Я. Основні методологічні підходи до наукового обґрунтування толерантності у соціокультурному аспекті. *Вітакультурний млин*. 2009. Модуль 9. С. 42–46.
85. Шаюк О. Я. Особливості психологічної структури толерантності майбутніх економістів. *Психологія і суспільство*. 2011. № 3. С. 28–65.
86. Шаюк О. Я. Само толерантність як предмет теоретико-методологічного аналізу / Ольга Шаюк. *Вітакультурний млин* / наук. консультант-редактор А. Фурман. 2010. Модуль 12. С. 24–28.
87. Шаюк О. Я. Толерантність як сутнісна характеристика професійного спілкування. *Психологія і суспільство*. 2010. №2. С. 169–178.
88. Шаюк О. Я. Методологія конкретно-тематичного дослідження толерантності. *Вітакультурний млин*. 2011. Модуль 13. С. 50–54.
89. Шлягина Е. И., Ениколопов С. Н. Методы исследования этнической толерантности личности. М.: МГУ, 1993. 284 с.
90. Эриксон Э. Идентичность: Юность и кризис. М.: Прогресс, 2006. 352 с.
91. Юрків Я.І. Сутність та специфіка соціально-педагогічної роботи з дітьми з обмеженими можливостями. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2012. №1. С. 21–28.
92. Якимович А. К. Свой – чужой в системах культуры. *Вопросы философии*. 2003. № 4. С. 48–60.
93. Ясперс К. Смысл и назначение истории. М: Академия, 1991. 528 с.

Додаткова:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В. Т. Бусел]. К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
2. Войтович Р. Модернізація державного управління в умовах глобальної інтеграції. *Вісник НАДУ*. 2013. № 2. С. 34–42.
3. Волошина О. В. Педагогічні умови виховання толерантності у підлітків старшого віку в позакласній роботі: *дис. канд. пед. наук*: 13.00.07. Вінниця, 2007. 197 с.

4. Грива О. А. Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полікультурного середовища. К.: ПАРАПАН, 2005. 227 с.
5. Грива О. А. Толерантність молоді у полікультурному середовищі: моногр. К.: Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2007. 275 с.
6. Губерський Л. В. Культура. Ідеологія. Особистість. Методолого-світоглядний аналіз. К.: Знання України, 2002. 580 с.
7. Лекторский В. А. О толерантности. *Философские науки*. 1997. № 3–4. С. 14–18.
8. Липатов В. А. Семантические подходы к определению социальной толерантности. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bogoslov.ru/text/print/304080.html>
9. Майборода О, Чагалова Р., Пилипенко Т. Сприяння поширенню толерантності у поліетнічному суспільстві. К.: Фонд «Європа ХХІ», 2012. 312 с.
10. Мириманова М. Толерантность как проблема воспитания. *Развитие личности*. 2002. № 2. С. 104–116.
11. Пірен М. І. Елітологія: підручник. К.: Талком, 2014. 312 с.
12. Тарасюк Л. С. Проблема культури толерантності в сучасному суспільстві. *Гуманітарний часопис*. 2013. № 1. С. 39–44.

14. Інформаційні ресурси

1. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
2. <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/>
3. <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
4. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
5. http://www.is.svitonline.com/luchano2/portfolio.files/Kushka_Tatobook.pdf
6. <http://novaknyha.com.ua/downloads/pdf/180.pdf>
7. http://fmho.mdpu.org.ua/index.php?option=com_mtree&task=viewlink&link_id=878&Itemid=0
8. www.mon.gov.ua – веб-сторінка Міністерства освіти і науки України
9. www.nbuv.gov.ua. – веб-сторінка бібліотеки ім. Вернадського
10. www.tnpu.edu.ua – веб-сторінка Тернопільського Національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка
11. <http://bestlessons.at.ua/> – веб-сторінка Київського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних кадрів

12. <http://dytyna.info/> – сайт про виховання та розвиток дітей
13. <http://bibliofond.ru/> – сайт бібліотеки наукової та студентської інформації
14. <http://teacher.at.ua/> – сайт «Вчитель вчителю, учням та батькам»
15. www.E-RANOK.com.ua
16. <http://book.osnova.com.ua>
17. www.bohdan-books.com
18. www.shkolyar.com.ua

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙ
з навчальної дисципліни

«ТОЛЕРАНТНІСТЬ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОЦЕСІ»

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ І ПРОВЕДЕННЯ ЛЕКЦІЙ З КУРСУ

«ТОЛЕРАНТНІСТЬ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОЦЕСІ»

Мета проведення лекцій: дати систематизовані основи наукових знань з навчальної дисципліни «Толерантність в інклюзивному процесі».

Лекція є важливою формою організації навчання у вищому навчальному закладі. Слово “лекція” у перекладі з латинської мови означає “lectio” – читання, а лектор – “lector”, читець.

Доцільність і необхідність лекцій з курсу «Толерантність в інклюзивному процесі» зумовлена такими причинами: лекція іноді є основним джерелом наукової, навчальної інформації у зв’язку з відсутністю необхідних підручників і посібників з дисципліни; викладач повідомляє сучасну наукову інформацію, результати останніх досліджень з педагогіки і психології, що не знайшли висвітлення у підручниках і посібниках; у змісті лекції викладач має змогу використати результати власних спостережень за освітнім процесом у школі, психолого-педагогічних досліджень. Деякі факти, теорії, концепції неоднозначно, суперечливо або складно обґрунтовуються в науковій літературі і потребують дохідливого пояснення лектором; під час лекції викладач має змогу здійснювати вплив на формування ціннісних орієнтацій студентів, розкривати у змісті не лише наукові поняття, положення, але й світоглядні, моральні, етичні ідеї та норми.

Позитивні сторони лекції будуть підсилені, а слабкі зменшені, за умови, якщо викладач:

- ✓ взаємодіє, спілкується зі студентами як рівноправними партнерами, суб’єктами спільної навчально-пізнавальної діяльності;
- ✓ стимулює активність студентів, розвиток їхнього критичного мислення шляхом постановки проблемних питань з толерантності у вихованні і навчанні, залучення студентів до дискусії, діалогу, висловлювання власних міркувань;
- ✓ регулює увагу студентів, спонукає їх до слідкування за власною думкою;

- ✓ не критикує судження слухачів, а лише здійснює відгук на їхні міркування, спирається на них під час викладу змісту;
- ✓ висловлює власну точку зору, виявляє своє захоплення відповідною темою, галуззю науки;
- ✓ постійно здійснює зворотній зв'язок, слідкує за динамікою емоцій студентів, перевіряє рівень розуміння, осмислення ними навчальної інформації.

Вимоги до проведення лекції:

- ✓ створення психологічно-комфортної атмосфери взаємодії зі студентами, атмосфери співробітництва та спільного міркування;
- ✓ дотримання лектором педагогічного такту, вияв уважного, позитивного ставлення до студентів;
- ✓ науковість та інформативність викладання, застосування сучасних наукових підходів до проблем навчання і виховання учнів початкової школи;
- ✓ доказовість, аргументованість викладу основних положень;
- ✓ логічність, послідовність, системність висвітлення змісту навчальної інформації;
- ✓ доступність, ясність, чіткість пояснення, інтерпретації наукових положень;
- ✓ включення у зміст актуальних соціальних, моральних проблем, інформації, значущої для професійної діяльності, особистісного розвитку студентів; активізації мислення студентів, опора на їхній життєвий досвід;
- ✓ емоційність викладу навчального матеріалу;
- ✓ застосування аудіовізуальних засобів, дидактичних матеріалів.

Структура лекції.

Процес організації лекцій складається з трьох частин: вступна, основна, заключна. У **вступній частині** викладач:

а) встановлює контакт з аудиторією:

- ✓ вибір пластичної пози, доброзичливої міміки, жестів, відкритості до аудиторії, середнього рівня мускульної мобілізації;
- ✓ позбуття просторових, термінологічних бар'єрів;
- ✓ показ особистого позитивного психо-емоційного стану і готовності до взаємодії;
- ✓ встановлення позиції "Ми";

б) налагоджує зв'язок із пройденим навчальним матеріалом і новою інформацією, визначає її місце у системі тем, розділів навчального курсу; прогнозує її подальший розгляд;

в) повідомляє тему лекції, створює у студентів позитивну установку на її вивчення; визначає основні питання, що будуть розглядатися під час лекції;

г) повідомляє і дає коротку характеристику основної рекомендованої літератури;

д) захоплює увагу студентів шляхом творчого поєднання різноманітних методичних прийомів:

- ✓ коротка емоційна розповідь про реальні події, історії з власного життя, цікаві факти тощо;
- ✓ виявлення новизни навчальної інформації (показ таких сторін, що перевищує очікування студентів);
- ✓ показ викладачем власного інтересу до теми, переживань, думок.

Вступна частина не повинна займати багато часу – лише 5-6 хв. Але від початку залежить подальший хід лекції. Головне завдання викладача на цьому етапі – залучення самих студентів до лекції, психологічна підготовка їх до сприймання основного навчального матеріалу. Зазначені етапи вступної частини є взаємопов'язані; дотримуватися їх варто в довільній формі; деякі з них діють одночасно.

Основна частина лекції тісно поєднана з вступною. Перехід до неї іноді є непомітним для студентів. Для організації активного сприймання ними нової навчальної інформації викладач може:

- ✓ поставити питання, на яке немає готової відповіді, але яке загострює увагу;
- ✓ запросити студентів до повідомлення своїх міркувань щодо конкретних ідей;
- ✓ зробити екскурс в історію розвитку явищ, понять, що розглядаються на лекції;
- ✓ шляхом методу мозкової атаки (брейнстормінгу) стимулювати студентів до обміну ідеями щодо визначеної викладачем проблеми.

Основна частина лекції є найбільш відповідальною і тривалішою у часі. В цій частині викладач висвітлює зазначені на початку лекції питання,

обґрунтовує необхідні теоретичні положення. Відповідно до сутності кожного питання викладач обирає доцільні методи, прийоми у єдності з необхідною формою викладу. Варто, щоб спосіб висвітлення кожного питання був відмінним і зумовлював своєрідний стиль діяльності і поведінки педагога. Не зважаючи на деякі відмінності, схема і вимоги до розгляду питань, що відповідають загальноприйнятим вимогам до лекції є однаковими.

Під час проведення основної частини лекції викладач використовує такі прийоми:

- ✓ у процесі організації сприймання студентів спрямовує розвиток їхніх уявлень на виокремлення суттєвих (критеріальних) ознак явища, поняття;
- ✓ постійно дбає про адекватне розуміння слухачами навчальної інформації шляхом пояснення, інтерпретації суттєвих ознак явища, розгляду їх у різних виявах, для цього застосовує різноманітні варіанти поєднання методів, прийомів формування мислительних дій студентів (аналізу, синтезу, індукції, дедукції, аналогії, порівняння, розрізнення, узагальнення тощо);
- ✓ постійно контролює рівень розуміння, осмислення студентами навчального матеріалу шляхом візуального контакту з аудиторією, постановки питань: “Ваша думка?”, “А чому...?”, “Що краще...?”;
- ✓ у процесі висвітлення кожного питання розмірковує разом зі студентами про його об’єктивну і суб’єктивну значущість, зв’язок з професійною і практичною діяльністю;
- ✓ визначає різні альтернативні підходи, теорії розгляду понять, явищ, спонукає студентів до самостійної оцінки, вибору цих підходів;
- ✓ слідкує за логікою власного викладу, обґрунтування положень, міркування, мовлення;
- ✓ застосовує різні методи логічної побудови змісту навчальної інформації (індукції, дедукції), дбає про системність, послідовність, наступність у висвітленні; кожне положення аргументує, підтверджує;
- ✓ стимулює активне слухання та участь студентів в оволодінні знаннями, залучає їх до обговорення теоретичних положень, ідей, актуалізації власного життєвого досвіду;

- ✓ постійно підтримує психологічно-комфортну атмосферу під час лекції, контакт зі студентами: уникає жорсткого контролю, проте підтримує порядок;
- ✓ відгукується на висловлення студентів, їхні питання; показує розуміння внутрішнього стану студентів;
- ✓ спостерігає за усіма змінами в аудиторії, зауважує тільки ті моменти, які негативно впливають на увагу, активність, емоції, поведінку студентів;
- ✓ підтримує і розвиває інтерес студентів до навчального матеріалу, позитивну мотивацію процесу пізнання, пошуку.

Заклучна частина лекції є не менш важливою. Невдале закінчення лекції здатне погасити позитивні враження, емоції студентів, отримані студентами протягом лекції. У цій частині педагогу доцільно бути особливо обережним. Втома студентів, які втрачають увагу, поглядають на годинники, починають вести розмови, а також виснаження викладача можуть викликати втрату ним контролю над слухачами або самоконтролю. Тому викладач іноді закінчує лекцію без загальної оцінки, процесу висновків і підсумків щодо обговореної навчальної інформації, виокремлення провідних ідей, знань.

Окрім цього, лекцію необхідно завершити на такому ж мажорному, оптимістичному рівні, із такою ж енергією, як і на початку. У заключній частині педагог здійснює логічні, лаконічні висновки про основні поняття, положення, теорії, що розглядалися; нагадує про семінарські заняття, визначає характер обговорення та аналізу висвітлених ідей на цьому занятті, прагне не завантажувати студентів великим обсягом інформації; дає студентам можливість висловитися щодо лекції, явищ, що вивчалися, поставити питання; коротко повідомляє проблеми, що будуть розглядатися у наступній лекції у взаємозв'язку з висвітленими, створює позитивні очікування щодо наступної зустрічі.

ТЕМА 1. ТОЛЕРАНТНІСТЬ: ВИЗНАЧЕННЯ, ІСТОРІЯ, ПАРАМЕТРИ ТА СКЛАДОВІ

Мета: ознайомити студентів з поняттям «толерантність», охарактеризувати основні параметри, складові і типи толерантності, сформувані усвідомлення толерантності як ціннісної ментальної і поведінкової складової особистості.

Опорні поняття: толерантність, толерантне суспільство, інтолерантна поведінка, толерантна особистість, спілкування, міжособистісна толерантність, конфлікт.

План

1. Поняття «толерантність». Історичний розвиток проблеми толерантності. Структура толерантності. Типи толерантності.
2. Толерантність як ціннісна й поведінкова складова особистості. Параметри толерантної особистості.
3. Толерантність як педагогічне явище.

Запитання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття «толерантність».
2. Якими рівнями толерантності характеризується вихованість особистості?
3. Охарактеризуйте типи толерантності.
4. Назвіть функції толерантності.
5. Назвіть складові толерантності особистості.
6. Які етапи формування толерантності?
7. Назвіть організаційно-педагогічні умови формування толерантності.
8. Назвіть головні принципи толерантності у вихованні.
9. Яка структура професійної складової міжособистісної толерантності педагога?
10. Охарактеризуйте поняття «толерантний педагог».

Термінологічний словник

Конфліктна поведінка – поведінка, що провокує виникнення конфлікту. Конфліктна поведінка на рівні спілкування – це конфліктогени: словами, позами, жестами, емоціями.

Педагогіка співробітництва – напрям у вітчизняній педагогіці 2-ї половини 20 ст., що представляє собою систему методів і прийомів виховання і навчання на засадах гуманізму та творчого підходу до розвитку особистості.

Повага – абстрактна соціальна категорія, що відображає оцінку почуття гідності, вищості, більшої ідеальності того, на кого направлена дана оцінка. Вона базується на визнанні високих якостей кого-небудь, чи чого-небудь, відносно яких проводиться ця соціальна оцінка.

Спілкування – це процес передавання й сприймання повідомлень за допомогою вербальних і невербальних засобів, що охоплює обмін інформацією між учасниками спілкування, її сприйняття й пізнання, а також їхній вплив один на одного і взаємодією щодо досягнення змін у діяльності.

Толерантність – це повага, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Формуванню толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті й переконань.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. К., Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
2. Волошина О. В. Педагогічні умови виховання толерантності у підлітків старшого віку в позакласній роботі: дис... канд. пед. наук: 13.00.07 / Оксана Василівна Волошина. Вінниця, 2007. 197 с.
3. Грива О. А. Соціально-педагогічні основи формування толерантності у дітей і молоді в умовах полікультурного середовища. Київ: ПАРАПАН, 2005. 227 с.
4. Липатов В. А. Семантические подходы к определению социальной толерантности. – <http://www.bogoslov.ru/text/print/304080.html>
5. Мириманова М. Толерантность как проблема воспитания. *Развитие личности*. 2002. № 2. С. 104–116.
6. Погодина А. А. Толерантность: термин, позиция, смысл, программа. *История. «Первое сентября»*. 2002. № 11. С. 4–5.

ТЕМА 2. «КОРДОНИ» ТОЛЕРАНТНОСТІ ТА ІНТОЛЕРАНТНОСТІ

Мета: охарактеризувати межі толерантної та інтолерантної поведінки, сформувані в студентів розуміння толерантної та інтолерантної поведінки педагога.

Опорні поняття: безпринципність, цинізм, пасивність, толерантність підкорення, толерантність корисливості, толерантність-поблажливість, толерантність наміру.

План

1. Психологічні механізми толерантності. Толерантні позиції, допустима толерантність.
2. Поведінкові прояви інтолерантності.
3. Комунікативно-педагогічна толерантність в інклюзивному процесі.
4. Діагностика педагогічної толерантності.

Запитання для самоконтролю

1. У чому полягає соціальний аспект прояву толерантності в шкільному віці?
2. Дайте узагальнену характеристику толерантності особистості.
3. Назвіть п'ять толерантних особистісних позицій.
4. Які сфери прояву толерантності?
5. Що провокує школярів на прояв інтолерантності?
6. Які основні прояви поведінкової інтолерантності у школярів?
7. Як ви розумієте поняття «педагогічна толерантність»?
8. На чому ґрунтується педагогічна толерантність?

Термінологічний словник:

Агресія (лат. *aggressio* – напад) – інстинктивна індивідуальна поведінка людей, тварин, яку породжує страх, лють тощо.

Безпринципність – це: відсутність конкретних моральних якостей; схильність до засуджених або ж неприйнятним вчинків; прояви цинізму.

Тобто вираз вживається в розмовах з метою позначення, виділення того, як людина поводиться, проявляє по відношенню до інших і якими володіє якостями характеру.

Екологія взаємовідносин – забезпечення сприятливого соціально-психологічного клімату в освітньому закладі як основи формування толерантного середовища.

Інтолерантність передбачає негативні, агресивні прояви, спрямовані проти когось, чий спосіб життя, погляди, особистісні або культурні особливості викликають несхвалення або неприязнь.

Пасивність – покірне, бездіяльне ставлення до оточуючої дійсності.

Цинізм (грец. *κυνισμός*, франц. *cynisme*, від лат. *cynicus* – цинік) – нігілістичне ставлення до людської культури та/або відверто зневажливе, зухвале ставлення до загальноприйнятих норм моралі, етики, до кого/чого-небудь, що має загальне визнання, повагу.

Література

1. Артеменко Н. Ф. Управління професіоналізацією кадрів державної служби України: форми, методи, технології: монографія. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2012. 352 с.
2. Бардиер Г. Л. Социальная психология толерантности. СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2005. 120 с.
3. Бойко В. В. Энергия эмоций в общении: взгляд на себя и других. М.: Филинь, 1996. 472 с.
4. Гирц К. Интерпретация культур. М.: РОССПЭН, 2004. 555 с.
5. Грива О. А. Толерантність молоді у полікультурному середовищі: монографія. К.: Вид-во Нац. пед. ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2007. 275 с.
6. Губерський Л. В. Культура. Ідеологія. Особистість. Методолого-світоглядний аналіз. К.: Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. К.: Знання України, 2002. 580 с.
7. Декларація принципів толерантності від 16 листоп. 1995 р. Ст. 1 Верховна Рада України. – <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?995503>
8. Краткий словарь когнитивных терминов / Е. С. Кубрякова, В. З. Демьянков, Ю. Г. Панкрац, Л. Г. М.: Филол. ф-т МГУ им. М. В. Ломоносова, 1997. 245 с.
9. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. 2-ге вид. К.: Т-во «Знання» України, 2011. 520 с.

10. Лекторский В. А. О толерантности. *Философские науки*. 1997. № 3–4. С. 14–18.
11. Мацковский М. С. Толерантность как объект социологического исследования. *Межкультурный диалог: исследования и практика* / под ред. Г. У. Солдатовой, Т. Ю. Прокофьевой, Т. А. Лютой. М.: Центр СМИ МГУ им. М. В. Ломоносова, 2004. 304 с.
12. Пірен М. І. Елітологія: підручник. К.: Талком, 2014. 312 с.
13. Про державну службу. Закон України від 17 листоп. 2011 р. № 4050–VI. – <http://zakon1.rada.gov.ua/>
14. Риэрдон Бетти Э. Толерантность – дорога к миру. М.: Бонфи, 2001. 304 с.
15. Скрипкина Т. П. Доверие и толерантность: существуют ли границы? *Межкультурный диалог: исследования и практика* / под ред. Г. У. Солдатовой, Т. Ю. Прокофьевой, Т. А. Лютой. М.: Центр СМИ МГУ им. М. В. Ломоносова, 2004. 304 с.
16. Щеколдина С. Д. Тренинг толерантности. М.: Ось-89, 2004. 80 с.
17. Сприяння поширенню толерантності у поліетнічному суспільстві / О. Майборода, Р. Чагалова, Т. Пилипенко та ін. К.: Фонд «Європа ХХІ», 2012. 312 с.
18. Сухомлинський В. С. Як виховати справжню людину. К.: Рад. шк., 1976. 211 с.
19. Тарасюк Л. С. Проблема культури толерантності в сучасному суспільстві. *Гуманітарний часопис* 2013. № 1. С. 39–44.
20. Франкл В. Человек в поисках смысла. М.: Прогресс, 1990. 367 с.

ТЕМА 3. КОМУНІКАТИВНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ: ПОНЯТТЯ, СКЛАДОВІ, ВИДИ, РІВНІ

Мета: сформувати в студентів розуміння комунікативної толерантності, охарактеризувати складові та види комунікативної толерантності, обґрунтувати педагогічні умови формування толерантності як морально-духовної якості особистості.

Опорні поняття: толерантність, комунікація, комунікативна толерантність, комунікативна компетентність.

План

1. Складові та види комунікативної толерантності.
2. Формування толерантності як морально-духовної якості особистості в інтересах успішного ведення «культурного» діалогу.
3. Педагогічні умови забезпечення технології формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя.

Завдання для самоконтролю

1. Що є етичною основою толерантності?
2. Який зв'язок між ціннісними орієнтаціями людини і її толерантністю?
3. Назвіть критерії сформованості толерантності особистості.
4. Які функції комунікативної толерантності?
5. Назвіть критерії зрілої особистості.
6. Які умови формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності вчителя?
7. Назвіть етапи формування комунікативної толерантності вчителя.
8. У чому полягає ціннісне ставлення до професійної комунікації?
9. Як ви розумієте поняття «професійно-педагогічна комунікація»?
10. У чому полягає зміст ціннісного ставлення до професійно-педагогічної комунікації?

Термінологічний словник

Комунікація (від лат. ... communico — роблю спільним, повідомляю, з'єдную, похідним від лат. communis — спільний) — це процес обміну інформацією (фактами, ідеями, поглядами, емоціями тощо) між двома або більше особами, спілкування за допомогою вербальних і невербальних засобів із метою передавання та одержання інформації.

Комунікативна компетентність — здатність особистості застосувати у конкретному спілкуванні знання мови, способи взаємодії з навколишніми й віддаленими людьми та подіями, навички роботи у групі, володіння різними соціальними ролями.

Комунікативна толерантність — це характеристика відношення особистості до людей, що показує ступінь переносимості нею неприємних або неприйнятних, на її думку, психічних станів, якостей і вчинків партнерів по взаємодії.

Професійно-педагогічна комунікація (лат. communicatio — зв'язок, повідомлення) — система безпосередніх чи опосередкованих зв'язків, взаємодій педагога, що реалізуються за допомогою вербальних і невербальних засобів, засобів ком-п'ютерної комунікації з метою взаємообміну інформацією, моделювання й управління процесом комунікації, регулювання педагогічних відносин.

Толерантність — це повага, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості. Формуванню толерантності сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті й переконань.

Література

1. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. 2-ге вид. К.: Т-во «Знання» України, 2011. 520 с.
2. Лекторский В. А. О толерантности. *Философские науки*. 1997. № 3–4. С. 14–18.
3. Мацковский М. С. Толерантность как объект социологического исследования. *Межкультурный диалог: исследования и практика* / под ред. Г. У. Солдатовой, Т. Ю. Прокофьевой, Т. А. Лютой. М.: Центр СМИ МГУ им. М. В. Ломоносова, 2004. 304 с.
4. Пірен М. І. Елітологія: підручник. К.: Талком, 2014. 312 с.
5. Про державну службу. Закон України від 17 листоп. 2011 р. № 4050–VI. — <http://zakon1.rada.gov.ua/>

6. Риэрдон Бетти Э. Толерантность – дорога к миру. М.: Бонфи, 2001. 304 с.
7. Скрипкина Т. П. Доверие и толерантность: существуют ли границы? *Межкультурный диалог: исследования и практика* / под ред. Г. У. Солдатовой, Т. Ю. Прокофьевой, Т. А. Лютой. М.: Центр СМИ МГУ им. М. В. Ломоносова, 2004. 304 с.
8. Сприяння поширенню толерантності у поліетнічному суспільстві / О. Майборода, Р. Чагалова, Т. Пилипенко та ін. К.: Фонд «Європа ХХІ», 2012. 312 с.
9. Сухомлинський В. С. Як виховати справжню людину. К.: Рад. шк., 1976. 211 с.
10. Тарасюк Л. С. Проблема культури толерантності в сучасному суспільстві. *Гуманітарний часопис*. 2013. № 1. С. 39–44.
11. Франкл В. Человек в поисках смысла. М.: Прогресс, 1990. 367 с.
12. Щеколдина С. Д. Тренинг толерантности. М.: Ось, 2004. 80 с.

ТЕМА 4. ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ІНТЕГРАЛЬНА ОСОБИСТІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Мета: Дати систематизовані основи наукових знань із навчальної дисципліни «Толерантність в інклюзивному процесі», розглянути толерантність особистості як інтегральну психологічну рису, розкрити рівні прояву толерантності.

Опорні поняття: психологічна стійкість, система позитивних установок, психологічна структура толерантності, самоактуалізована особистість, індивідуальна толерантність, міжособистісна толерантність.

План

1. Толерантність як індивідуальна характеристика індивіда. Психологічна структура толерантності.
2. Психофізіологічні передумови толерантності.
3. Толерантність як психологічна стійкість і система позитивних установок та особистісних цінностей.
4. Показники толерантності. Рівні прояву толерантності.
5. Соціальна толерантність школярів як індикатор їхньої соціальної компетентності.

Запитання для самоконтролю:

1. У чому полягає когнітивний компонент толерантності?
2. Які головні функції емпатії в системі толерантності?
3. Дайте визначення поняттю «емоційний інтелект».
4. Які уміння і здібності належать до поведінкового інтелекту?
5. Проаналізуйте психофізіологічні передумови толерантності.
6. Який головний критерій нервово-психічної стійкості?
7. На яких переконаннях ґрунтується інтолерантність?
8. Назвіть функції толерантності.
9. Охарактеризуйте «пасивну толерантність».
10. Назвіть основні принципи толерантності у вихованні.

Термінологічний словник:

Взаємодія педагога і вихованців у педагогічному процесі – взаємний вплив дорослого і дітей, у процесі якого здійснюється їхній взаєморозвиток. Каналами взаємодії у педагогічному процесі виступають діяльність, спілкування і взаємини вихователя та вихованців. Модель педагогічної взаємодії визначає характер педагогічної системи.

Взаєморозуміння – система почуттів і взаємин, яка дозволяє узгоджено досягнути цілей спільної діяльності чи спілкування. Максимально сприяє дотриманню інтересів і надає можливості для саморозкриття кожної особистості.

Індивідуальна толерантність – це характеристика особистості, яка розуміє і визнає своє «Я», приймає себе такою, якою вона є, аналізує та відповідає за свої слова і вчинки, робить висновки зі своїх помилок.

Міжособистісна толерантність – це стосунки між окремими представниками різних соціальних груп, розуміння відмінностей між людьми, визнання прав і свобод кожної людини, здатність до співіснування з іншими, готовність і здатність до діалогу. Індивідуальна толерантність, виступаючи основою міжособистісного спілкування, забезпечує толерантну взаємодію представників різних соціальних груп. – це характеристика особистості, яка розуміє і визнає своє «Я», приймає себе такою, якою вона є, аналізує та відповідає за свої слова і вчинки, робить висновки зі своїх помилок.

Позитивна психологія – галузь психології, яка займається дослідженням позитивних аспектів психіки людини. На відміну від орієнтації класичної науки на психологічні проблеми та патології, основними темами досліджень галузі є щастя, оптимізм, потік, довіра, прощення та солідарність. Ця галузь досліджень намагається зробити досвід життя людини більш задовільним та розкрити природні здатності.

Психологічна стійкість – це динаміка стійких станів особистості як системи, при яких вона здатна з певною ймовірністю ідентифікувати і блокувати зовнішні і внутрішні негативні дії. Психологічна стійкість - це якість особистості, окремими аспектами якої є стійкість, врівноваженість, опірність.

Самоактуалізація (від лат. actualis – дійсний, справжній), самореалізація – прагнення людини до якомога повнішого виявлення і розвитку своїх особистісних можливостей. У деяких напрямках сучасної західної психології самоактуалізація висувається на роль головного

мотиваційного фактора, на протипагу біхевіоризму і фрейдизму, за якими поведінкою особистості рухають біологічні сили.

Література

1. Бистрицький Є. Конфлікт культур і філософія толерантності. *Політична думка*. 1997. №1. С. 130–150.
2. Бодалев А. А. Восприятие и понимание человека человеком. М.: Изд-во МГУ, 1982. 200 с.
3. Болтівець С.І. Педагогічна психогігієна: теорія та методика: монографія. К.: Редакція ВАК України, 2000. 302 с.
4. Борякова Н. Ю. Педагогические системы обучения и воспитания детей с отклонениями в развитии: учеб. пособ. для студентов. М.: АСТ, Астрель, 2008. 222 с.
5. Бочелюк В. Й. Психологія людини з обмеженими можливостями: навч. посібник. К.: Центр навч. літ-ри, 2011. 264 с.
6. Будник О. Інклюзивна освіта: навч. посібник. Ів-Франківськ: Кушнір Г.М., 2015. 152 с.
7. Декларація принципів толерантності. *Шлях освіти*. 1999. №2. С. 2–4.
8. Дробіжева Л. Социальные аспекты этнокультурной толерантности. *Женщина плюс*. 2002. №1. С. 12–14.
9. Закон України «Про освіту». – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
10. Закон України від 05.06.2014 № 1324-VII «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання»
11. Засенко В. В. До проблеми особистісного підходу у навчанні дітей з порушеннями психофізичного розвитку /Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод. збірник. Вип. 8. К.: Науковий Світ, 2006. 288 с.
12. Казакова Е.И. Толерантность – путь к развитию. СПб.: Ютас, 2007. С. 24–36.
13. Капто А. С. Толерантность в контексте концепции «Культура мира». *Безопасность Евразии*. 2001. №1. С. 175–181.
14. Клепцова Е. Ю. Психология и педагогика толерантности: учебн. пособие для вузов. М.: Академический проект, 2004. 176 с.
15. Концепція розвитку інклюзивної освіти. Наказ МОН від 01.10.2010 р. № 912.

16. Наказ Міністерства освіти і науки України № 912 від 01.10.10 «Про затвердження Концепції розвитку інклюзивного навчання». – http://osvita.ua/legislation/Ser_osv/9189/
17. Опалюк О. М. Підготовка фахівців до взаємодії з дітьми з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання. *Проблеми сучасної психології*. 2012. Вип. № 15. С. 234–242.
18. Особливі діти в умовах загальноосвітньої школи (досвід закладів освіти Дніпровського району м. Києва). Практично-методичний посібник / за ред. Сидоренко Н.А. К.: РНМЦ Дніпровського району, 2015. 64 с.
19. Особливості роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Вісник №4 НДЛ інклюзивної освіти / за ред. Савчук Л. О., Юхимець І. В. Рівне: РОППО, 2013. 53 с.
20. Постанова Кабінету Міністрів від 21 серпня 2013 р. № 607 «Про затвердження Державного стандарту початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами». – <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/607-2013-%D0%BF>
21. Психологічні чинники ставлення педагогів до інклюзивної освіти. *Вища освіта України*. Темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Дод. 2 до №3. Том IV (29). 2011. С. 669–675.
22. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / Карл Роджерс; пер. с англ. М.: изд. группа «Прогресс», «Универс», 1994. 480 с.
23. Скворцов Л. В. Толерантность: иллюзия или средство спасения? *Октябрь*. 1997. № 3. С. 138–155.
24. Слободчиков, В. И., Исаев. М. Основы психологической антропологии: Психология развития человека. М.: Школьная пресса, 1995. 416 с.
25. Слободянюк Н. Г., Софій Н. З., Найда Ю. М. Пристосування шкільних приміщень до потреб дітей з особливостями психофізичного розвитку. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління*: навч.- метод. посібн. 2007. 128 с.
26. Снелл Ф. Искусство делового общения. М.: Знания. 1990. 63 с.
27. Фурман А. В. Вітакультурне обґрунтування практичної психології. *Практична психологія і соціальна робота*. 2003. № 4. С. 9–13.

28. Фурман А. В. Генеза толерантності та перспективи українотворення (комплексний проект). *Психологія і суспільство*. 2013. № 1. С. 6–20.
29. Фурман А. В. Ідея професійного методологування: монографія. Ялта-Тернопіль: Економічна думка, 2008. 207 с.
30. Фурман А. В. Психокультура української ментальності. Тернопіль: Економічна думка, 2002. 132 с.
31. Хайдеггер М. *Время и бытие*. Харьков: Фолио, 2003. 256 с.
32. Хасан Б. И. *Конструктивная психология конфликта: учеб. пособ. для вузов*. СПб: Питер, 2003. 250 с.
33. Хорни К. *Невротическая личность нашего времени. Самоанализ*. М.: Айрис-Пресс, 2004. 464 с.
34. Хьюстон М. *Введение в социальную психологию: Европейский подход: учеб. для вузов*. «Юнити-Диана», 2004. 622 с.
35. Шаюк О. Я. Вітакультурний метапідхід в осмисленні толерантності як інтегральної особистісної риси людини. *Вітакультурний млин*. 2010. Модуль 11. С. 21–24.
36. Шаюк О. Я. Емоційно-вольовий компонент толерантності. *Освіта і управління*. 2011. Том 14. С. 104–110.
37. Шаюк О. Я. Конативний компонент толерантності. *Вісник Національного університету України*. Зб-к наук. праць. К.: НУОУ, 2011. Вип. 6 (25). С. 258–263.
38. Шаюк О. Я. Методологічний аналіз толерантності як загальнолюдської проблеми. *Вітакультурний млин*. 2009. Модуль 8. С. 34–38.
39. Шаюк О. Я. Мотиваційно-ціннісний компонент толерантності особистості. *Проблеми сучасної психології*: зб. наук. праць КПНУ ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2011. С. 932–944.
40. Шаюк О. Я. Науково-психологічне осмислення толерантності як загальнолюдської проблеми. *Психологія і суспільство*. 2010. № 1. С. 100–111.
41. Шаюк О. Я. Основні методологічні підходи до наукового обґрунтування толерантності у соціокультурному аспекті. *Вітакультурний млин*. 2009. Модуль 9. С. 42–46.

ТЕМА 5. ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК ОСНОВНОЇ УМОВИ ГОТОВНОСТІ ДО КОНСТРУКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Мета: Дати систематизовані основи наукових знань із навчальної дисципліни «Толерантність в інклюзивному процесі», розглянути толерантність особистості як умову готовності до конструктивної взаємодії, розкрити шляхи і методи виховання толерантності в інклюзивному освітньому процесі.

Опорні поняття: адаптація, індивідуалізоване навчання, інклюзія, освітньо-соціальна інклюзія, особиста ідентичність, педагогічна толерантність, соціальний конфлікт, соціальне партнерство.

План

1. Толерантність як домінанта конструктивної взаємодії суб'єктів діяльності в умовах інклюзивної освіти.
2. Особливості формування толерантного інклюзивного середовища в початкових класах.
3. Толерантність до дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі.

Запитання для самоперевірки

1. Як ви розумієте поняття «конструктивна взаємодія»?
2. Дайте визначення поняття «інклюзивна освіта».
3. Що є умовою і запорукою успішної інклюзивної освіти?
4. У чому полягає психолого-педагогічна ідеологія соціального партнерства?
5. Які основні умови і чинники формування толерантності учня?
6. Назвіть основні гуманістичні принципи педагогічної взаємодії.
7. Які етапи формування толерантності в школярів?
8. Назвіть ознаки толерантного освітнього середовища.
9. Які основні чинники інтеграції дитини з особливими освітніми потребами в шкільне освітнє середовище?
10. Назвіть умови конструктивної взаємодії в інклюзивному освітньому середовищі.

Термінологічний словник

Адаптація соціальна – активне пристосування індивіда до умов середовища і результату цього процесу.

Адаптація соціальна має дві форми: активну (індивід прагне вплинути на середовище, змінити його, тобто активно входить у процес соціалізації); пасивну (не взаємодіє із середовищем, не прагне змінити його, пристосуватися до особистих норм, оцінок, засобів діяльності).

Показники пасивної соціальної адаптації – перехід в інше соціальне середовище, аномія та різні види порушень у ціннісно-нормативній системі суспільства (див. Аномія), відхилення поведінки.

Індивідуалізація навчання – це система засобів, яка сприяє усвідомленню учнем своїх сильних і слабких можливостей навчання, підтримці і розвитку самобутності з метою самостійного вибору власних Смислів навчання.

Інклюзія (від англ. inclusion – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі.

Особиста ідентичність чи самоідентичність (Self-identity) – це єдність і спадкоємність життєдіяльності, цілей, мотивів і смисложиттєвих установок особистості, яка усвідомлює себе суб'єктом діяльності.

Педагогічна толерантність – володіння вміннями та навичками толерантної взаємодії з усіма суб'єктами освітнього процесу; установка на толерантність як активну позицію щодо формування толерантності своєї особистості, особистості учнів та їх батьків; якість особистості; норма власної поведінки, що представляє собою одну зі складових педагогічної етики. Педагогічна толерантність є соціальною категорією і проявляється в установці на прийняття іншої людини, на емпатійне розуміння, на відкрите і довірче спілкування.

Соціальна інклюзія – це забезпечення того, щоб усі діти й дорослі могли брати участь у житті громади як рівноправні члени, яких поважають і які роблять свій внесок у розвиток громади та суспільства.

Соціальний конфлікт – це найвища стадія розвитку суперечностей у відносинах між людьми, соціальними групами, суспільства в цілому, яка характеризується зіткненням протилежно спрямованих інтересів, цілей, позицій суб'єктів взаємодії.

Соціальне партнёрство – це система взаємозв'язків між представниками найманих працівників (переважно професійними спілками) – з одного боку, роботодавцями та їх об'єднаннями – з другого, і державою та органами місцевого самоврядування – з третього, що виражається у

взаємних консультаціях, переговорах і примирних процедурах на взаємоузгоджених принципах з метою дотримання прав та інтересів працівників, роботодавців і держави.

Література

1. Бардиер Г. Л. Социальная психология толерантности. СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2005. 120 с.
2. Болтівець С.І. Педагогічна психогігієна: теорія та методика: монографія. К.: Редакція ВАК України, 2000. 302 с.
3. Бондар В. І. Інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями в загальноосвітні заклади: за і проти. *Дефектологія*. 2003. № 3. С. 2–5.
4. Бочелюк В. Й. Психологія людини з обмеженими можливостями: навч. посібник. К.: Центр навч. літ-ри, 2011. 264 с.
5. Будник О. Інклюзивна освіта: навч. посібник. Ів-Франківськ: Кушнір Г.М., 2015. 152 с.
6. Деніелс Е., Стаффорд К. Залучення дітей з особливими потребами до системи загальноосвітніх класів. Л.: Т-во «Надія», 2000. 256 с.
7. Закон України «Про освіту». – <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>
8. Закон України від 05.06.2014 № 1324-VII «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання»
9. Засенко В. В. До проблеми особистісного підходу у навчанні дітей з порушеннями психофізичного розвитку /Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод. збірник. Вип. 8. К.: Науковий Світ, 2006. 288 с.
10. Засенко В. В. Інтеграція осіб з порушеннями слуху: проблеми, пошуки, перспективи. *Крок до компетентності та інтеграції в суспільство*: наук.-метод. зб. К.: Контекст, 2000. 286 с.
11. Ілляшенко Т. Д. Інклюзивна освіта і перспективи подолання невстигання учнів у загальноосвітній школі. – <http://lib.iitta.gov.ua/2116/1/>
12. Інтеграція дітей з освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі. *Психолог*. 2009. №10. С.14–18.
13. Клепцова Е. Ю. Психология и педагогика толерантности: учебн. пособие для вузов. М.: Академический проект, 2004. 176 с.

14. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. К.: Самміт-Книга, 2009. 272 с.
15. Кравченко Г. Ю, Сіліна Г. О. Інклюзивна освіта. Х.: Вид-во «Ранок», 2014. 144 с.
16. Липа В. О., Серова С. О. Про деякі проблеми впровадження інклюзивної освіти в Україні. *Актуальні питання корекційної освіти*. 2011. Вип. 2. С. 121–127.
17. Опалюк О. М. Підготовка фахівців до взаємодії з дітьми з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання. *Проблеми сучасної психології*. 2012. Вип. № 15. С. 234–242.
18. Особливі діти в умовах загальноосвітньої школи (досвід закладів освіти Дніпровського району м. Києва). Практично-методичний посібник / за ред. Сидоренко Н.А. К.: РНМЦ Дніпровського району, 2015. 64 с.
19. Особливості роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Вісник №4 НДЛ інклюзивної освіти / за ред. Савчук Л. О., Юхимець І. В. Рівне: РОІППО, 2013. 53 с.
20. Родименко І. Сучасна модель супроводу дітей з особливими потребами. *Дефектологія*. 2003. №2. С. 10–12.
21. Рокіч М. Природа человеческих ценностей. Нью-Йорк, 1973. 276 с.
22. Романчак Ж.І. Організаційно-методичні умови професійного співробітництва в інклюзивному навчальному закладі. *Наша школа*. 2014. № 4. С. 33–37.
23. Снелл Ф. Искусство делового общения. М.: Знания. 1990. 63 с.
24. Софій Н. З. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посібн. К., 2007. 128 с.
25. Специальная педагогика: учебн. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Л. И. Аксенова, Б. А. Архипов, Л. И. Белякова и др. 4-е изд., стер. М.: Изд. центр «Академия», 2005. 400 с.
26. Таранченко О. М., Найда Ю. М. Врахування відмінностей розвитку та навчальної діяльності дітей з особливостями психофізичного розвитку в процесі навчання. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посібн. К., 2007. 128 с.
27. Фурман А. В. Психокультура української ментальності. Тернопіль: Економічна думка, 2002. 132 с.

28. Хайдеггер М. Время и бытие. Харьков: Фолио, 2003. 256 с.
29. Хасан Б. И. Конструктивная психология конфликта: учеб. пособ. для вузов. СПб: Питер, 2003. 250 с.
30. Хорни К. Невротическая личность нашего времени. Самоанализ. М.: Айрис-Пресс, 2004. 464 с.
31. Хьюстон М. Введение в социальную психологию: Европейский подход: учеб. для вузов. «Юнити-Диана», 2004. 622 с.
32. Шаюк О. Я. Вітакультурний метапідхід в осмисленні толерантності як інтегральної особистісної риси людини / Ольга Шаюк. *Вітакультурний млин*. 2010. Модуль 11. С. 21–24.
33. Шаюк О. Я. Емоційно-вольовий компонент толерантності. *Освіта і управління* / гол. редактор Микола Дробноход. 2011. Том 14. С. 104–110.
34. Шаюк О. Я. Конативний компонент толерантності. *Вісник Національного університету України*. Зб-к наук. праць. К.: НУОУ, 2011. Вип. 6 (25). С. 258–263.
35. Шаюк О. Я. Методологічний аналіз толерантності як загальнолюдської проблеми. *Вітакультурний млин* / наук. консультант-редактор А. Фурман. 2009. Модуль 8. С. 34–38.
36. Шаюк О. Я. Мотиваційно-ціннісний компонент толерантності особистості. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць КПНУ ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. С. 932–944.
37. Шаюк О. Я. Науково-психологічне осмислення толерантності як загальнолюдської проблеми. *Психологія і суспільство*. 2010. № 1. С. 100–111.
38. Шаюк О. Я. Толерантність як сутнісна характеристика професійного спілкування. *Психологія і суспільство*. 2010. №2. С. 169–178.
39. Шаюк О. Я. Методологія конкретно-тематичного дослідження толерантності. *Вітакультурний млин*. 2011. Модуль 13. С. 50–54.
40. Шлягина Е. И., Ениколопов С. Н. Методы исследования этнической толерантности личности. М.: МГУ, 1993. 284 с.
41. Юрків Я.І. Сутність та специфіка соціально-педагогічної роботи з дітьми з обмеженими можливостями. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2012. №1. С. 21–28.

ТЕМА 6. МЕТОДИКА ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Мета: розкрити особливості формування толерантності у дітей молодшого шкільного віку в умовах інклюзивного класу, проаналізувати роль вчителя у створенні толерантного освітнього середовища.

Опорні поняття: діти з особливими освітніми потребами, інклюзія, інклюзивна освіта, інтеграція, психодрама, терпимість, толерантність.

План

1. Організаційно-педагогічні умови створення толерантного освітнього середовища інклюзивної школи.
2. Толерантність як ціннісна основа інклюзивної освіти.
3. Формування толерантного ставлення до дітей з особливими потребами у майбутніх учителів початкової школи.
4. Роль вчителя у створенні толерантного освітнього середовища в умовах інклюзивного класу.
5. Особливості формування толерантності у дітей молодшого шкільного віку в умовах інклюзивного класу.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке «освітнє середовище навчального закладу»?
2. Охарактеризуйте толерантне й інтолерантне освітнє середовище.
3. Розкрийте основні шляхи формування толерантного освітнього середовища.
4. Назвіть основні методи формування толерантності в молодших школярів.
5. У чому полягає специфіка соціального розвитку дітей з порушеннями фізичного розвитку?
6. Охарактеризуйте поведінку аутичних дітей та особливості роботи з ними.
7. Назвіть найбільш ефективні методи формування толерантних міжособистісних стосунків.
8. Охарактеризуйте поняття «толерантний вчитель».
9. Що таке «конструктивна толерантність» і «конформна толерантність»?

10. Назвіть педагогічні умови формування толерантного освітнього середовища.

Термінологічний словник

Діти з особливими потребами – це особи до 18-ти років, які потребують додаткової підтримки в освітньому процесі (діти з порушеннями психофізичного розвитку, діти з інвалідністю, діти-біженці, працюючі діти, діти-мігранти, діти – представники національних меншин, діти – представники релігійних меншин, діти із сімей з низьким прожитковим мінімумом, безпритульні діти, діти-сироти, діти із захворюваннями СНІД/ВІЛ та інші).

В українському законодавстві термін «діти з особливими освітніми потребами» використовується у вужчому розумінні інклюзивної освіти й охоплює дітей з порушеннями психофізичного розвитку та дітей з інвалідністю.

Інклюзія (від Inclusion – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціальному житті. Це політика й процес, що дає можливість всім дітям брати участь у всіх програмах.

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу.

Інтеграція соціальна — наявність упорядкованих відносин між індивідами, групами, організаціями, державами.

Інтеграція культурна — асиміляція різнорідних елементів культури в єдину культуру.

Психодрама – метод психотерапії, створений Якобом Морено. Класична психодрама – це терапевтичний груповий процес, в якому використовується інструмент драматичної імпровізації для вивчення внутрішнього світу людини, розвитку творчого потенціалу людини і розширення можливостей адекватної поведінки і взаємодії з людьми.

Терпимість означає повагу, прийняття і правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, наших форм самовираження і способів проявів людської індивідуальності. Їй сприяють знання, відкритість, спілкування та свобода думки, совісті і переконань.

Толерантність (від лат. tolerantia — «стійкість, витривалість»; «терпимість»; «допуск») — у загальному розумінні слова, — це «допустиме відхилення». Протилежність толерантності — це нетерпимість.

Толерантність потрібно відрізнити від пасивної добровільності (адже таке пасивне прийняття не виражає позитивного значення судження, і не формує протилежності відхиленню) і від синкретизму.

Через багатоаспектність феномену «толерантності» у теорії сучасного наукового знання мають місце різні підходи до розуміння цього феномену. Філософський аспект пропонує розгляд толерантності як готовності постійно і з гідністю сприймати особистість, річ або подію, як терпіння, терпимість, витримка, примирення. Політичний контекст centruє увагу на повазі до свободи іншої людини, її поглядів, думок, поведінки. Соціологія трактує толерантність як милостивість, делікатність, прихильність до іншого тощо. У загальнопедагогічному контексті толерантність трактується як готовність прийняти інших такими, якими вони є, і взаємодіяти з ними на засадах згоди і порозуміння.

Література

1. Батищев Г. С. Особенности культуры глубинного общения. *Вопросы философии*. 1995. №3. С. 109–129.
2. Бистрицький Є. Конфлікт культур і філософія толерантності. *Політична думка*. 1997. №1. С. 130–150.
3. Болтівець С.І. Теоретико-методичні засади педагогічної психогієни: автореф. дис. докт. психол. наук, 19.00.07. Київ, НПУ Драгоманова, 2005. 40 с.
4. Бондар В. І. Інтеграція дітей з обмеженими психофізичними можливостями в загальноосвітні заклади: за і проти. *Дефектологія*. 2003. № 3. С. 2–5.
5. Борякова Н. Ю. Педагогические системы обучения и воспитания детей с отклонениями в развитии: учеб. пособ. для студентов. М.: АСТ, Астрель, 2008. 222 с.
6. Бочелюк В. Й. Психологія людини з обмеженими можливостями: навч. посібник. К.: Центр навч. літ-ри, 2011. 264 с.
7. Будник О. Інклюзивна освіта: навч. посібник. Ів-Франківськ: Кушнір Г.М., 2015. 152 с.
8. Деніелс Е., Стаффорд К. Залучення дітей з особливими потребами до системи загальноосвітніх класів. Л.: Т-во «Надія», 2000. 256 с.
9. Дети с ограниченными возможностями: проблемы и инновационные тенденции в обучении и воспитании / Сост. Н. Д. Соколова, Л. В. Калининкова. М.: ООО «Аспект», 2005. 448 с.

10. Закон України від 05.06.2014 № 1324-VII «Про внесення змін до деяких законів України про освіту щодо організації інклюзивного навчання»
11. Засенко В. В. До проблеми особистісного підходу у навчанні дітей з порушеннями психофізичного розвитку / Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод. збірник. Вип. 8. К.: Науковий Світ, 2006. 288 с.
12. Засенко В. В. Інтеграція осіб з порушеннями слуху: проблеми, пошуки, перспективи. Крок до компетентності та інтеграції в суспільство: наук.-метод. зб. К.: Контекст, 2000. 286 с.
13. Ілляшенко Т. Д. Інклюзивна освіта і перспективи подолання невстигання учнів у загальноосвітній школі. – <http://lib.iitta.gov.ua/2116/1/>
14. Інтеграція дітей з освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі. *Психолог*. 2009. №10. С.14–18.
15. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. К.: Самміт-Книга, 2009. 272 с.
16. Колупаєва А.А. Савчук Л. О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Вид. гр. «АТОПОЛ», 2011. 274 с.
17. Конвенція ООН про права дитини. – http://www.un.org.ua/images/documents/3719/convention_small_final.pdf
18. Концепція розвитку інклюзивної освіти. Наказ МОН від 01.10.2010 р. № 912.
19. Корекційна педагогіка: Основи навчання і виховання дітей з відхиленнями в розвитку / за ред. Б. П. Пузанова. М.: Видавничий центр «Академія», 2001. 284 с.
20. Кравченко Г. Ю, Сіліна Г. О. Інклюзивна освіта. Х.: Вид-во «Ранок», 2014. 144 с.
21. Опалюк О. М. Підготовка фахівців до взаємодії з дітьми з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання. *Проблеми сучасної психології*. 2012. Вип. № 15. С. 234–242.
22. Особливості роботи з дітьми з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання. Вісник № 4 НДЛ інклюзивної освіти / за ред. Савчук Л. О., Юхимець І. В. Рівне: РОІППО, 2013. 53 с.

23. Родименко І. Сучасна модель супроводу дітей з особливими потребами. *Дефектологія*. 2003. №2. С. 10–12.
24. Романчак Ж.І. Організаційно-методичні умови професійного співробітництва в інклюзивному навчальному закладі. *Наша школа*. 2014. № 4. С. 33–37.
25. Скворцов Л. В. Толерантность: иллюзия или средство спасения? *Октябрь*. 1997. № 3. С. 138–155.
26. Слободчиков, В. И., Исаев. М. Основы психологической антропологии: Психология развития человека. М.: Школьная пресса, 1995. 416 с.
27. Слободянюк Н. Г., Софій Н. З., Найда Ю. М. Пристосування шкільних приміщень до потреб дітей з особливостями психофізичного розвитку. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.- метод. посібн.* 2007. 128 с.
28. Софій Н. З. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.- метод. посібн.* К., 2007. 128 с.
29. Таранченко О. М., Найда Ю. М. Загальні принципи здійснення адаптацій та модифікацій навчально-виховного процесу. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління: Навчально-методичний посібник.* К., 2007. 128 с.
30. Ферт О. Г. Психолого-педагогічні умови підготовки фахівців до роботи з гіперактивними учнями у системі загальноосвітніх закладів України. К.: Вища освіта України. Дод. 3. Том 2 (9), 2008. С. 38–46.
31. Фестингер Л. Теория когнитивного диссонанса. СПб.: Ювента, 1999. 318 с.
32. Фурман А. В. Генеза толерантності та перспективи українотворення (комплексний проект). *Психологія і суспільство*. 2013. № 1. С. 6–20.
33. Фурман А. В. Ідея професійного методологування: монографія. Ялта-Тернопіль: Економічна думка, 2008. 207 с.
34. Фурман А. В. Психокультура української ментальності. Тернопіль: Економічна думка, 2002. 132 с.
35. Шаюк О. Я. Конативний компонент толерантності. *Вісник Національного університету України*. Зб-к наук. праць. К.: НУОУ, 2011. Вип. 6 (25). С. 258–263.

36. Шаюк О. Я. Методологічний аналіз толерантності як загальнолюдської проблеми. *Вітакультурний млин* / наук. консультант-редактор А. Фурман. 2009. Модуль 8. С. 34–38.
37. Шаюк О. Я. Науково-психологічне осмислення толерантності як загальнолюдської проблеми. *Психологія і суспільство*. 2010. № 1. С. 100–111.
38. Шаюк О. Я. Основні методологічні підходи до наукового обґрунтування толерантності у соціокультурному аспекті. *Вітакультурний млин*. 2009. Модуль 9. С. 42–46.
39. Шаюк О. Я. Толерантність як сутнісна характеристика професійного спілкування. *Психологія і суспільство*. 2010. №2. С. 169–178.
40. Шаюк О. Я. Методологія конкретно-тематичного дослідження толерантності. *Вітакультурний млин*. 2011. Модуль 13. С. 50–54.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ
ДЛЯ ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
з навчальної дисципліни

«ТОЛЕРАНТНІСТЬ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОЦЕСІ»

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ПРОВЕДЕННЯ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ З КУРСУ
«ТОЛЕРАНТНІСТЬ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОЦЕСІ»

Мета проведення практичних занять: сформувати в студентів відповідні професійні компетентності щодо організації толерантного освітнього середовища та провадження освітньої діяльності в умовах інклюзивного класу.

Практичне заняття – форма навчального заняття, в ході якої викладач організовує розгляд студентами окремих теоретичних положень навчальної дисципліни та формує вміння і навички їх практичного застосування шляхом індивідуального виконання студентами відповідно сформульованих завдань. Це обов'язковий компонент процесу навчання у вищій школі, який призначений для поглибленого вивчення тієї чи іншої дисципліни.

Основні завдання практичних занять: поглиблення та уточнення знань, набутих на лекціях і в процесі самостійної роботи, формування інтелектуальних умінь та навичок планування, аналізу й узагальнень, опанування діючою технікою, набуття первинного досвіду організації навчально-вихованого процесу в школі та технікою управління ним, оволодіння початковими навичками викладання тощо.

Аудиторні практичні заняття відіграють провідну роль у формуванні навичок та застосуванні набутих знань і призначені для відпрацювання практичних дій. Якщо лекція закладає основи наукових знань в узагальненій формі, то практичні заняття мають на меті розширити, уточнити ці знання, виробити професійні компетентності. Практичні заняття логічно продовжують роботу, розпочату на лекціях. Практичні заняття розвивають наукове мислення та мову студентів, дають змогу перевірити їх знання, у зв'язку з чим вправи, семінари, лабораторні роботи є важливим засобом достатньо оперативного зворотного зв'язку.

Практичні заняття потребують від студентів ретельної підготовки. Студенти повинні систематично готуватися до них, вибирати оптимальні шляхи самопідготовки, раціонально планувати та організовувати

навчальний час. Підготовка до практичних занять передбачає активне проведення студентами самостійної та індивідуальної роботи.

У запропонованих планах практичних занять передбачені завдання для самостійної роботи студентів за трьома рівнями: репродуктивного, частково-пошукового, творчого.

Репродуктивний рівень – спрямований на розширення понятійного апарату студентів з теми, поповнення їх термінологічного словника, а також містить перелік контрольних запитань, спрямованих на відтворення базових знань з теми.

Частково-пошуковий рівень – включає завдання для самостійного пошуку проблемного та дослідницького характеру, що сприяють розвиткові аналітико-оцінного мислення студентів.

Творчий рівень – розгляд питань для роздумів вільного, творчого характеру спонукає до розвитку творчих здібностей майбутніх педагогів; підготовка виступів, презентацій, рефератів, повідомлень, написання есе – сприяє глибшому розумінню та розкриттю теми.

З урахуванням розподілу матеріалу програми, ця робота полягає у підготовці доповідей на заняття (з використанням нормативно-правової бази в галузі освіти, інноваційних медіаресурсів та медіаосвітніх технологій, матеріалів передового педагогічного досвіду вчителів, медіаосвітніх кейсів, покликань на інформаційні ресурси тощо).

Дидактична цінність практичних занять з курсу полягає в тому, що за незначної кількості студентів (академічна група) до обговорення проблемних питань, дискусій та презентацій мають можливість долучитися усі студенти групи. З погляду розвивальної мети навчання практичні заняття розвивають самостійність мислення, уміння аргументувати та відстоювати свою думку, вести коректну дискусію тощо.

Студентів заздалегідь інформують про тематику і плани проведення практичних занять із переліком рекомендованої літератури та інформаційних джерел. Перелік тем і зміст практичних занять визначаються робочою навчальною програмою дисципліни.

Практичне заняття – вид навчального заняття, на якому викладач організовує обговорення студентами питань із попередньо визначених тем робочою навчальною програмою.

Практичні заняття проводяться у формі бесіди, рецензування та обговорення рефератів і доповідей, дискусій. Вони сприяють розвиткові творчої самостійності студентів, поглиблюють їх інтерес до науки і наукових досліджень, виховують педагогічний такт, розвивають культуру мови, вміння та навички публічного виступу, участі в дискусії.

Методологія процесу навчання та оцінювання знань студента в полягає у його переорієнтації із лекційно-інформативної на індивідуально-диференційовану, особистісно-орієнтовану форму та на організацію самоосвіти студента.

Орієнтовні види практичних занять:

- ✓ Заняття запитань і відповідей.
- ✓ Заняття-розгорнута бесіда: передбачає попередню підготовку студентів з визначених завдань.
- ✓ Заняття-колективне читання: студенти зачитують тексти, коментуючи їх зміст з позицій розвитку сучасної науки.
- ✓ Заняття, що передбачає усні відповіді студентів з наступним їх обговоренням.
- ✓ Заняття-дискусія: студенти, маючи програму, завчасно готуються до дискусії та розгортають її безпосередньо на занятті.
- ✓ Заняття, що передбачає обговорення й оцінювання письмових робіт.
- ✓ Заняття-конференція: студенти завчасно готують доповіді, виступають з ними, відповідають на запитання своїх колег.
- ✓ Заняття-теоретична конференція: проводиться зі студентами кількох груп курсу на основі вивчення об'ємного розділу чи цілої дисципліни.
- ✓ Заняття-прес-конференція: кілька студентів готують повідомлення з вузлових питань, а всі учасники включаються в їх обговорення.
- ✓ Заняття-«мозковий штурм» (за аналогією методу «Мозковий штурм»).

Слово «*практикум*» відображає ту саму думку що й попередні організаційні форми (від гр. *practicos* – діяльний) – маються на увазі такі види навчальних занять, які вимагають від студентів підсиленої діяльності.

Підготовка до занять в основному ґрунтується на пошуково-аналітичній діяльності студента. У процесі підготовки до практичних занять студенти самостійно опрацьовують літературу (навчальну, методичну, наукову), вчать критично оцінювати різні джерела знань. Одним з найважливіших методів підготовки до занять такого роду є робота студента з навчальною книгою, інформаційними ресурсами. Опрацьовуючи рекомендовану літературу, студент повинен навчитися працювати з її науковим інструментарієм, усвідомлювати та глибоко засвоїти зміст прочитаного, законспектувати найістотніше, ґрунтовно запам'ятати прочитаний матеріал.

Методи роботи на практичному занятті

Рольові ігри, під час яких студенти програють різні інновації у розвитку освіти та організації навчання в школі. Вони створюють прості діаграми або ілюстрації для конкретного поняття й навмисно включають до них єдиний аспект, який є абсолютно правильним, а інший абсолютно неправильним. Інша частина групи мають потім спробувати знайти у цих схемах правильний і неправильні факти.

Презентації на льоту. Студентам надається 10-20 хвилин, щоб знайти п'ять зображень в Інтернеті, які найкраще ілюструють поняття, що вивчається на поточному тижні. Вони мають завантажити зображення, прокоментувати їх, і бути готовими представити їх іншим.

Побудова заняття за принципом зонування та роботи студентів у окремих центрах, згідно обраних кольорів та видів діяльності Центру освітніх інновацій.

На практичних заняттях студенти повинні закріпити та відтворити знання, набуті під час лекційних занять і самостійного опрацьовання науково-педагогічної літератури, медіаресурсів.

Цифрові навчальні матеріали:

Он-лайн обговорення; електронна пошта; миттєві повідомлення; новини, анонси; Інтернет календар; он-лайн інструменти, рубрики; веб-конференції.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК СУСПІЛЬНИЙ ФЕНОМЕН

Практичне заняття № 1 (2 год.)

ТЕМА 1. ФІЛОСОФСЬКІ ТА СОЦІАЛЬНІ ЗАСАДИ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Мета: провести соціально-філософський аналіз толерантності

План

1. Поняття толерантності і її соціальне значення.
2. Толерантність і онтологічна безпека, соціокультурна автентичність, духовна автономія.
3. Толерантність і соціальні відносини. Типи толерантності.
4. Толерантність як норма і принцип взаємин у соціумі. Декларація принципів толерантності.

Завдання:

I. Репродуктивний рівень:

1. Скласти словник термінів до теми.
2. Виписати основні принципи толерантності.

Запитання для самоконтролю:

1. Дайте визначення толерантності.
2. Назвіть соціально-філософські засади толерантності.
3. Розкрийте соціальне значення толерантності.
4. Проаналізуйте декларацію принципів толерантності.
5. Охарактеризуйте типи толерантності.

II. Частково пошуковий рівень:

- ✓ **Обговорення проблемного питання:** «Толерантність в системі соціальних стосунків особистості».
- ✓ **Підготувати презентацію** на тему: «Толерантність як норма взаємин у соціумі».
- ✓ **Опрацювати питання:**
 1. Історичний розвиток проблеми толерантності.
 2. Вплив толерантності на формування нашої думки про іншу людину.
- ✓ **Підготувати реферат** на тему:
 1. «Толерантність і філософська категорія свободи».
 2. «Соціально-педагогічні засади толерантності в інклюзивному процесі».

III. Творчий рівень:

1. Опишіть ситуацію зв'язку суспільних стереотипів і толерантності.
2. Напишіть есе, в якому обґрунтуйте хибність ставлення до інших людей на основі сформованих стереотипів.
3. Проаналізуйте роль толерантності в контексті сучасного освітнього середовища Нової Української Школи.

Література:

1. Бистрицький Є. Конфлікт культур і філософія толерантності. *Політична думка*. 1997. №1. С. 130–150.
2. Бодалев А. А. Восприятие и понимание человека человеком. М.: Изд-во МГУ, 1982. 200 с.
3. Декларація принципів толерантності. *Шлях освіти*. 1999. №2. С. 2–4.
4. Дробижева Л. Социальные аспекты этнокультурной толерантности. *Женщина плюс*. 2002. №1. С. 12–14.
5. Казакова Е.И. Толерантность – путь к развитию. СПб.: Ютас, 2007. С. 24–36.

6. Скворцов Л. В. Толерантность: иллюзия или средство спасения? *Октябрь*. 1997. № 3. С. 138–155.
7. Шалин В. В. Толерантность (культурная норма и политическая необходимость) / В. В. Шалин. Краснодар: Периодика Кубани, 2000. 256 с.
8. Шаюк О. Я. Вітакультурний метапідхід в осмисленні толерантності як інтегральної особистісної риси людини. *Вітакультурний млин*. 2010. Модуль 11. С. 21–24.
9. Шаюк О. Я. Емоційно-вольовий компонент толерантності. *Освіта і управління*. 2011. Том 14. С. 104–110.
10. Шаюк О. Я. Конативний компонент толерантності. *Вісник Національного університету України. Зб-к наук. праць*. К.: НУОУ, 2011. Вип. 6 (25). С. 258–263.

Практичне заняття № 2 (2 год.)

ТЕМА 2. ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК РИСА СВІТОГЛЯДНОЇ ПОЗИЦІЇ

Мета: розглянути толерантність як рису світоглядної позиції.

План

1. Світогляд і світоглядна позиція.
2. Толерантність і рівні світоглядної позиції.
3. Толерантність як відкритість до діалогу.
4. Соціальна цінність толерантності як соціальної позиції.

Завдання:

I. Репродуктивний рівень:

- ✓ **Скласти словник термінів до теми.**
- ✓ **Запитання для самоконтролю:**
 1. Дайте визначення поняттям «світогляд» і «світоглядна позиція».
 2. Назвіть рівні світоглядної позиції.
 3. Який вплив рівня толерантності в суспільстві на соціальний капітал?
 4. Охарактеризуйте толерантність як соціальну позицію.
 5. Які параметри толерантної особистості.

II. Частково пошуковий рівень:

- ✓ **Опрацювати питання:**
 1. Теоретичні аспекти проблеми соціальних відносин.
 2. Толерантність і соціальний капітал.
- ✓ **Підготувати презентацію** на тему: «Толерантність і соціальні відносини».

- ✓ **Обговорення проблемного питання:** Параметри толерантної особистості.
- ✓ **Підготувати тези до статті:**
Шаюк О. Я. Мотиваційно-ціннісний компонент толерантності особистості. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць КПНУ ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. С. 932–944.
- ✓ **Підготувати реферат** на тему: «Екзистенційно-гуманістичне трактування толерантності».

III. Творчий рівень:

1. Охарактеризуйте самоактуалізовану особистість.
2. Розробіть пам'ятку «Шляхи попередження професійного вигорання вчителя, який працює в інклюзивному класі».

Література:

1. Казакова Е.И. Толерантность – путь к развитию. СПб.: Ютас, 2007. С. 24–36.
2. Капто А. С. Толерантность в контексте концепции «Культура мира». *Безопасность Евразии*. 2001. №1. С. 175–181.
3. Маслоу А. Мотивация и личность. 3-е изд. СПб.: Питер, 2006. 352 с.
4. Мілліс Дж., Кроулі Р. Терапевтичні метафори для дітей та «внутрішньої дитини». – http://skazkoterra.ru/upload/library/mills_crowley.pdf.
5. Шаюк О. Я. Методологічний аналіз толерантності як загальнолюдської проблеми. *Вітакультурний млин* / наук. консультант-редактор А. Фурман. 2009. Модуль 8. С. 34–38.
6. Шаюк О. Я. Мотиваційно-ціннісний компонент толерантності особистості. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць КПНУ ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. С. 932–944.
7. Шаюк О. Я. Основні методологічні підходи до наукового обґрунтування толерантності у соціокультурному аспекті. *Вітакультурний млин*. 2009. Модуль 9. С. 42–46.

8. Шаюк О. Я. Само толерантність як предмет теоретико-методологічного аналізу. *Вітакультурний млин* / наук. Консультант-редактор А. Фурман. 2010. Модуль 12. С. 24–28.

Практичне заняття № 3 (2 год.)

ТЕМА 3. МОРАЛЬНА ЦІННІСТЬ ТОЛЕРАНТНОСТІ ТА ПРОБЛЕМА ЇЇ МЕЖ

Мета: проаналізувати моральний вимір толерантності.

План

1. Мораль. Фундаментальні категорії моралі.
2. Моральні аспекти глобальних проблем сьогодення.
3. Моральний вимір толерантності.
4. Суб'єкти та об'єкти толерування. Предмет толерування.
5. Міра толерантності. Проблема меж толерантності.

Завдання:

I. Репродуктивний рівень:

✓ **Скласти словник термінів до теми.**

✓ **Завдання для самоконтролю:**

1. Назвіть фундаментальні категорії моралі.
2. Які головні моральні аспекти сучасних глобальних проблем?
3. Охарактеризуйте поняття «міра толерантності».
4. Обґрунтуйте межі толерантності та інтолерантності.
5. У чому полягає моральний вимір толерантності?

II. Частково пошуковий рівень:

✓ **Опрацювати питання:**

1. Кордони толерантності та інтолерантності.
2. Межі інтолерантності.

✓ **Обговорення проблемного питання:**

Моральний вибір і толерантність.

- ✓ **Підготувати тези до статті:**
Шаюк О. Я. Вітакультурний метапідхід в осмисленні толерантності як інтегральної особистісної риси людини. *Вітакультурний млин*. 2010. Модуль 11. С. 21–24.
- ✓ **Підготувати реферат** на тему: «Межі толерантності в суспільстві з високим рівнем конфліктів».

III. Творчий рівень:

1. Розробити пам'ятку «Кордони толерантності педагога».
2. Опишіть ситуацію морального вибору і толерантності.
3. Змодельуйте ситуацію поведінки учня в умовах психологічного тиску та підтримки.

Література:

1. Дробижева Л. Социальные аспекты этнокультурной толерантности. *Женщина плюс*. 2002. №1. С. 12–14.
2. Опалюк О. М. Підготовка фахівців до взаємодії з дітьми з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання. *Проблеми сучасної психології*. 2012. Вип. № 15. С. 234–242.
3. Рокіч М. Природа человеческих ценностей. Нью-Йорк, 1973. 276 с.
4. Скворцов Л. В. Толерантность: иллюзия или средство спасения? *Октябрь*. 1997. № 3. С. 138–155.
5. Шаюк О. Я. Емоційно-вольовий компонент толерантності. *Освіта і управління* / гол. редактор Микола Дробноход. 2011. Том 14. С. 104–110.
6. Шаюк О. Я. Конативний компонент толерантності. *Вісник Національного університету України*. Зб-к наук. праць. К.: НУОУ, 2011. Вип. 6 (25). С. 258–263.
7. Шаюк О. Я. Методологічний аналіз толерантності як загальнолюдської проблеми. *Вітакультурний млин*. 2009. Модуль 8. С. 34–38.

Практичне заняття № 4 (2 год.)

ТЕМА 4. ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ВИКЛИКИ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Мета: розглянути психологічні аспекти вивчення толерантності.

План

1. Функції толерантності.
2. Види толерантності: типологічний і класифікаційний підхід.
3. Механізми виникнення толерантності. Сутність та механізм оцінки у формуванні толерантності.
4. Установчі явища психіки і толерантність.
5. Соціально-когнітивна парадигма психології особистості. Особистісний конструкт і толерантна поведінка.

Завдання:

I. Репродуктивний рівень:

- ✓ **Складіть словник термінів до теми.**
- ✓ **Запитання для самоконтролю:**
 1. Назвіть основні функції толерантності.
 2. Охарактеризуйте види толерантності.
 3. Охарактеризуйте механізм виникнення толерантності.
 4. Проаналізуйте соціально-когнітивну парадигму психології особистості.
 5. Охарактеризуйте толерантну поведінку особистості.

II. Частково пошуковий рівень:

- ✓ **Опрацювати питання:**
 1. Самоактуалізована особистість. Екзистенціальні універсалії як основа розвитку особистості.
 2. Толерантність як адаптивна риса. Кооперація та конкуренція.

- ✓ **Створити схему «Види і функції толерантності».**
- ✓ **Обговорення проблемного питання:**
Соціально-психологічні механізми формування толерантності.
- ✓ **Підготувати тези до статті:**
Шаюк О. Я. Емоційно-вольовий компонент толерантності. *Освіта і управління*. 2011. Том 14. С. 104–110.
- ✓ **Підготувати реферат** на тему: «Індивідуальна психологія толерантності». «Організаційно-педагогічні умови виховання толерантності в інклюзивному процесі».

III. Творчий рівень:

1. Охарактеризуйте толерантність в контексті сучасних парадигм психології особистості.
2. Опишіть психологічну структуру толерантності.
3. Розробіть структурно-логічну схему «Структура та функції професійної складової толерантності педагога».

Література:

1. Бардиер Г. Л. Социальная психология толерантности. СПб.: Изд-во С.-Петербур. Ун-та, 2005. 120 с.
2. Батищев Г. С. Особенности культуры глубинного общения. *Вопросы философии*. 1995. №3. С. 109–129.
3. Бистрицький Є. Конфлікт культур і філософія толерантності. *Політична думка*. 1997. №1. С. 130–150.
4. Бодалев А. А. Восприятие и понимание человека человеком. М.: Изд-во МГУ, 1982. 200 с.
5. Болтівець С.І. Педагогічна психогігієна: теорія та методика: монографія. К.: Редакція ВАК України, 2000. 302 с.
6. Засенко В. В. До проблеми особистісного підходу у навчанні дітей з порушеннями психофізичного розвитку /Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод. збірник. Вип. 8. К.: Науковий Світ, 2006. 288 с.

7. Скворцов Л. В. Толерантность: иллюзия или средство спасения? *Октябрь*.1997. № 3. С. 138–155.
8. Слободчиков, В. И., Исаев. М. Основы психологической антропологии: Психология развития человека. М.: Школьная пресса, 1995. 416 с.
9. Слободянюк Н. Г., Софій Н. З., Найда Ю. М. Пристосування шкільних приміщень до потреб дітей з особливостями психофізичного розвитку. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління*: навч.- метод. посібн. 2007. 128 с.
10. Шаюк О. Я. Емоційно-вольовий компонент толерантності. *Освіта і управління* / гол. Редактор Микола Дробноход. 2011. Том 14. С. 104–110.
11. Шаюк О. Я. Конативний компонент толерантності. *Вісник Національного університету України. Зб-к наук. Праць*. К.: НУОУ, 2011. Вип. 6 (25). С. 258–263.
12. Шаюк О. Я. Методологічний аналіз толерантності як загальнолюдської проблеми. *Вітакультурний млин* / наук. Консультант-редактор А. Фурман. 2009. Модуль 8. С. 34–38.
13. Шаюк О. Я. Мотиваційно-ціннісний компонент толерантності особистості. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць КПНУ ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. С. 932–944.

МОДУЛЬ 2.
ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ
ЯК УМОВА ГАРМОНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Практичне заняття № 5 (2 год.)

ТЕМА 5. КОМУНІКАТИВНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ: ПОНЯТТЯ, СКЛАДОВІ, ВИДИ, РІВНІ

Мета: ознайомити студентів зі складовими та видами комунікативної толерантності особистості; охарактеризувати її рівні.

План

1. Поняття комунікативної толерантності та її складові.
2. Види комунікативної толерантності.
3. Характеристика рівнів комунікативної толерантності особистості.
4. Принципи толерантного спілкування.
5. Шляхи підвищення низького рівня комунікативної толерантності особистості.

Завдання:

I. Репродуктивний рівень:

✓ **Скласти словник термінів до теми.**

✓ **Запитання для самоконтролю:**

1. Розкрийте поняття комунікативної толерантності.
2. Назвіть складові комунікативної толерантності.
3. Охарактеризуйте види комунікативної толерантності.
4. Дайте характеристику рівнів комунікативної толерантності особистості.
5. Назвіть принципи толерантного спілкування.

II. Частково пошуковий рівень:

✓ **Обговорення проблемних питань:**

1. Комунікативна толерантність і світогляд особистості.
2. Чим зумовлюється рівень комунікативної толерантності особистості?

✓ **Створити схему «Комунікативна толерантність особистості».**

✓ **Підготувати тези до статті:**

Шаюк О. Я. Толерантність як сутнісна характеристика професійного спілкування. *Психологія і суспільство*. 2010. № 2. С. 169–178.

✓ **Підготувати презентацію на тему:**

«Комунікативна толерантність в системі соціальних взаємин особистості».

III. Творчий рівень:

1. Розробіть поради щодо комунікативної толерантності (Як говорити, як слухати, як розуміти людину).
2. Змодельуйте ситуацію інтолерантної поведінки учня в інклюзивному класі та опишіть можливі шляхи її вирішення.
3. Складіть план заняття з групою на тему: «Методика роботи з виховання толерантного ставлення до дітей з особливими потребами».
4. Назвіть проблеми толерантності в контексті соціально-трудових відносин та можливі шляхи їх подолання.

Література:

1. Батищев Г. С. Особенности культуры глубинного общения. *Вопросы философии*. 1995. №3. С. 109–129.
2. Бистрицький Є. Конфлікт культур і філософія толерантності. *Політична думка*. 1997. №1. С. 130–150.
3. Бодалев А. А. Восприятие и понимание человека человеком. М.: Изд-во МГУ, 1982. 200 с.
4. Болтівець С.І. Педагогічна психогігієна: теорія та методика: монографія. К.: Редакція ВАК України, 2000. 302 с.

5. Бочелюк В. Й. Психологія людини з обмеженими можливостями: навч. посібник. К.: Центр навч. літ-ри, 2011. 264 с.
6. Снелл Ф. Искусство делового общения. М.: Знания. 1990. 63 с.
7. Фурман А. В. Вітакультурне обґрунтування практичної психології. *Практична психологія і соціальна робота*. 2003. № 4. С. 9–13.
8. Фурман А. В. Генеза толерантності та перспективи українотворення (комплексний проект). *Психологія і суспільство*. 2013. № 1. С. 6–20.

9. Практичне заняття № 6 (2 год.)

ТЕМА 6. ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ІНТЕГРАЛЬНА ОСОБИСТІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Мета: розглянути толерантність в контексті особистісної характеристики людини.

План

1. Толерантність як індивідуальна характеристика індивіда.
2. Психологічна структура толерантності.
3. Показники толерантності. Рівні прояву толерантності.
4. Психологічні особливості толерантної людини.
5. Поведінка вчителя з низьким і високим рівнем толерантності.

Завдання:

I. Репродуктивний рівень:

✓ **Скласти словник термінів до теми.**

✓ **Запитання для самоконтролю:**

1. Яка психологічна структура толерантності особистості?
2. Охарактеризуйте толерантну особистість.
3. Назвіть показники толерантності особистості.
4. Охарактеризуйте рівні прояву толерантності.
5. Охарактеризуйте поведінку вчителя з високим рівнем толерантності.

II. Частково пошуковий рівень:

✓ **Обговорення проблемного питання:** Моральні межі толерантності.

✓ **Створити схему психологічної структури толерантності особистості.**

- ✓ **Підготувати тези до статті:**
Шаюк О. Я. Вітакультурний метапідхід в осмисленні толерантності як інтегральної особистісної риси людини. *Вітакультурний млин*. 2010. Модуль 11. С. 21–24.
- ✓ **Підготувати презентацію на тему:** «Толерантність як відображення соціальної справедливості у суспільстві».

III. Творчий рівень:

1. Напишіть есе «Моральна цінність толерантності в освітньому процесі».
2. Розробіть зміст роботи з батьками учнів інклюзивного класу з метою підвищення їхньої педагогічної культури.
3. Розробіть поради для вчителя щодо висловлення незадоволення діяльності учня (учневі).
4. Розробіть поради для вчителя щодо висловлення незадоволення діяльності учня (батькам).

Література:

1. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / Карл Роджерс; пер. с англ. М.: изд. группа «Прогресс», «Универс», 1994. 480 с.
2. Фрейд З. Психология бессознательного. М.: Просвещение, 1989. 448 с.
3. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Эрих Фромм; пер. с нем. Э. Телятниковой. М.: АСТ Москва: Хранитель, 2007. 624 с.
4. Фромм, Э. Бегство от свободы. М.: Прогресс, 1990.
5. Фурман А. В. Вітакультурне обґрунтування практичної психології. *Практична психологія і соціальна робота*. 2003. № 4. С. 9–13.
6. Фурман А. В. Генеза толерантності та перспективи українотворення (комплексний проект). *Психологія і суспільство*. 2013. № 1. С. 6–20.
7. Шаюк О. Я. Методологічний аналіз толерантності як загальнолюдської проблеми. *Вітакультурний млин* / наук. консультант-редактор А. Фурман. 2009. Модуль 8. С. 34–38.
8. Шаюк О. Я. Мотиваційно-ціннісний компонент толерантності особистості. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць КіПНУ ім.

Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України.
Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. С. 932–944.

9. Шаюк О. Я. Науково-психологічне осмислення толерантності як загальнолюдської проблеми. *Психологія і суспільство*. 2010. № 1. С. 100–111.
10. Шлягина Е. И., Ениколопов С. Н. Методы исследования этнической толерантности личности. М.: МГУ, 1993. 284 с.
11. Эриксон Э. Идентичность: Юность и кризис. М.: Прогресс, 2006. 352 с.

Практичне заняття № 7 (2 год.)

ТЕМА 7. ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК ОСНОВНОЇ УМОВИ КОНСТРУКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Мета: розкрити роль толерантності як умови конструктивної взаємодії;
проаналізувати шляхи і методи виховання толерантності.

План

1. Толерантність як професійно значуща риса педагога.
2. Педагогічні умови ефективного виховання толерантних взаємостосунків.
3. Шляхи і методи виховання толерантності в молодших школярів в умовах інклюзивного навчання.
4. Шляхи і методи виховання толерантності у батьків учнів, які навчаються в інклюзивному класі.

Завдання:

I. Репродуктивний рівень:

- ✓ **Скласти словник термінів до теми.**
- ✓ **Запитання для самоконтролю:**
 1. У чому полягає толерантність педагога?
 2. Назвіть педагогічні умови ефективного виховання толерантних взаємостосунків.
 3. Які шляхи формування толерантності учнів в умовах інклюзивного класу?
 4. Назвіть методи формування толерантності.
 5. Які шляхи формування толерантності учнів в умовах інклюзивного класу?

II. Частково пошуковий рівень:

- ✓ **Обговорення проблемного питання:**
Проблеми виховання толерантності в інформаційному суспільстві.
- ✓ **Підготувати презентацію на тему:**
«Толерантність як ціннісна основа інклюзивної освіти».
- ✓ **Розробіть структурно-логічну схему «Виховання толерантності (Мета, шляхи, форми, методи, засоби)».**

III. Творчий рівень:

1. Розробіть вправу і рольову гру, які використовуються у вихованні толерантності батьків в умовах інклюзивного класу.
2. Створіть порівняльну таблицю якостей особистості вчителя з високим і низьким рівнем толерантності.
3. Складіть план-конспект виховного заняття з молодшими школярами з метою підвищення рівня їх комунікативної толерантності.

Література:

1. Бочелюк В. Й. Психологія людини з обмеженими можливостями: навч. посібник. К.: Центр навч. літ-ри, 2011. 264 с.
2. Будник О. Інклюзивна освіта: навч. посібник. Ів-Франківськ: Кушнір Г.М., 2015. 152 с.
3. Засенко В. В. До проблеми особистісного підходу у навчанні дітей з порушеннями психофізичного розвитку. *Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі*: наук.-метод. збірник. Вип. 8. К.: Науковий Світ, 2006. 288 с.
4. Інтеграція дітей з освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі. *Психолог*. 2009. №10. С.14–18.
5. Клепцова Е. Ю. Психология и педагогика толерантности: учебн. пособие для вузов. М.: Академический проект, 2004. 176 с.
6. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. К.: Самміт-Книга, 2009. 272 с.

7. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Вид. гр. «АТОПОЛ», 2011. 274 с.
8. Конвенція ООН про права дитини. – http://www.un.org.ua/images/documents/3719/convention_small_final.pdf
9. Концепція розвитку інклюзивної освіти. Наказ МОН від 01.10.2010 р. № 912.
10. Корекційна педагогіка: Основи навчання і виховання дітей з відхиленнями в розвитку / за ред. Б. П. Пузанова. М.: Видавничий центр «Академія», 2001. 284 с.
11. Кравцова А.М. Познайомся-другом стань! Книга про те, як допомагати людям, які потребують особливої підтримки. Разом ми подолаємо будь-які труднощі! Х.: 2008. 23 с.
12. Кравченко Г. Ю, Сіліна Г. О. Інклюзивна освіта. Х.: Вид-во «Ранок», 2014. 144 с.
13. Психологічні чинники ставлення педагогів до інклюзивної освіти. *Вища освіта України*. Темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Дод. 2 до №3. Том IV (29). 2011. С. 669–675.

Практичне заняття № 8 (2 год.)

ТЕМА 8. ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У ДІТЕЙ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Мета: проаналізувати шляхи, методи і засоби виховання толерантності у дітей в умовах інклюзивного навчання.

План

1. Толерантність як невід’ємна умова ефективного освітнього процесу.
2. Толерантність як ціннісна орієнтація особистості.
3. Шляхи формування толерантного освітнього середовища для молодших школярів.
4. Виклики і завдання, які вирішує педагог в роботі з дітьми в умовах інклюзивного класу.
5. Методи і засоби виховання толерантності в молодших школярів в умовах інклюзивного навчання.

Завдання:

I. Репродуктивний рівень:

- ✓ **Скласти словник термінів до теми.**
- ✓ **Запитання для самоконтролю:**
 1. Охарактеризуйте шляхи формування толерантного освітнього середовища для молодших школярів.
 2. Назвіть головні виклики і завдання, які вирішує педагог в роботі з дітьми в умовах інклюзивного класу.
 3. Охарактеризуйте методи виховання толерантності в молодших школярів в умовах інклюзивного навчання.
 4. Назвіть засоби виховання толерантності в молодших школярів в умовах інклюзивного навчання.

5. У чому полягає роль толерантності для створення ефективного освітнього середовища?

II. Частково пошуковий рівень:

- ✓ **Обговорення проблемного питання:**
Проблеми виховання толерантності учнів і батьків в полікультурному освітньому середовищі.
- ✓ **Підготувати презентацію на тему:**
«Толерантність в системі соціалізації молодших школярів».
- ✓ **Розробіть структурно-логічну схему** «Толерантність міжкультурної комунікації».

III. Творчий рівень:

1. Напишіть есе, в якому обґрунтуйте зв'язок толерантності і світогляду особистості.
2. Розробіть вправу і рольову гру для виховання толерантності дітей в умовах інклюзивного класу.
3. Розробіть пам'ятку «Межі толерантності вчителя» в умовах інклюзивного класу початкової школи (Толерантний вчитель «робить» ... / толерантний вчитель «не робить» ...).

Література:

1. Будник О. Інклюзивна освіта: навч. посібник. Ів-Франківськ: Кушнір Г.М., 2015. 152 с.
2. Інтеграція дітей з освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі. *Психолог*. 2009. №10. С.14–18.
3. Клепцова Е. Ю. Психология и педагогика толерантности: учебн. пособие для вузов. М.: Академический проект, 2004. 176 с.
4. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. К.: Самміт-Книга, 2009. 272 с.
5. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Вид. гр. «АТОПОЛ», 2011. 274 с.

6. Конвенція ООН про права дитини. – http://www.un.org.ua/images/documents/3719/convention_small_final.pdf
7. Концепція розвитку інклюзивної освіти. Наказ МОН від 01.10.2010 р. № 912.
8. Кравцова А.М. *Познайомся-другом стань!* Книга про те, як допомагати людям, які потребують особливої підтримки. Разом ми подолаємо будь-які труднощі! Х.: 2008. 23 с.
9. Кравченко Г. Ю, Сіліна Г. О. *Інклюзивна освіта*. Х.: Вид-во «Ранок», 2014. 144 с.
10. Психологічні чинники ставлення педагогів до інклюзивної освіти. *Вища освіта України*. Темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Дод. 2 до №3. Том IV (29). 2011. С. 669–675.
11. Софій Н. З. *Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посібн.* К., 2007. 128 с.
12. Ферт О. Г. Організація середовища в класній кімнаті та ефективної роботи під час навчання дітей з СДУГ. *Дефектологія*. 2009. № 3 (53). С. 48–56.
13. Юрків Я.І. Сутність та специфіка соціально-педагогічної роботи з дітьми з обмеженими можливостями. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2012. №1. С. 21–28.

Практичне заняття № 9 (2 год.)

ТЕМА 9. ПСИХОЛОГІЯ ІНТОЛЕРАНТНОСТІ.

Мета: вивчити психологічні механізми інтолерантного ставлення, проаналізувати причини та форми інтолерантної поведінки людини; розкрити шляхи її подолання.

План

1. Сутність, фактори й умови інтолерантності.
2. Соціально-психологічні та педагогічні механізми формування інтолерантності в освітньому середовищі.
3. Форми існування інтолерантних стосунків.
4. Педагогічні умови та шляхи подолання інтолерантності в умовах інклюзивного навчання.

Завдання:

I. Репродуктивний рівень:

- ✓ **Скласти словник термінів до теми.**
- ✓ **Запитання для самоконтролю:**
 1. Назвіть фактори та умови формування інтолерантності.
 2. Які соціально-психологічні механізми формування інтолерантності в освітньому середовищі?
 3. У яких формах проявляється інтолерантна поведінка учасників освітнього процесу?
 4. Охарактеризуйте шляхи подолання інтолерантності в умовах інклюзивного навчання.
 5. Які психологічні особливості інтолерантної особистості?

II. Частково пошуковий рівень:

- ✓ **Обговорення проблемного питання:** Соціальні форми становлення інтолерантності в «суспільстві споживання».
- ✓ **Підготувати презентацію на тему:** «Інтолерантні форми поведінки в освітньому середовищі початкової школи: причини виникнення і профілактика».
- ✓ **Складіть порівняльну таблицю характеристики** толерантної та інтолерантної особистості вчителя.

III. Творчий рівень:

1. Напишіть есе, в якому обґрунтуйте вплив освіти на рівень толерантності особистості.
2. Розробіть вправу і рольову гру для виховання толерантності вчителя в умовах інклюзивного класу.
3. Наведіть приклади інтолерантної поведінки вчителя / батьків в умовах роботи в інклюзивному класі.
4. Змодельуйте ситуацію інтолерантної поведінки учня в інклюзивному класі та опишіть можливі шляхи її вирішення.

Література:

1. Інтеграція дітей з освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі. *Психолог*. 2009. №10. С.14–18.
2. Клепцова Е. Ю. Психология и педагогика толерантности: учебн. пособие для вузов. М.: Академический проект, 2004. 176 с.
3. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Вид. гр. «АТОПОЛ», 2011. 274 с.
4. Конвенція ООН про права дитини. – http://www.un.org.ua/images/documents/3719/convention_small_final.pdf
5. Концепція розвитку інклюзивної освіти. Наказ МОН від 01.10.2010 р. № 912.
6. Кравченко Г. Ю, Сіліна Г. О. Інклюзивна освіта. Х.: Вид-во «Ранок», 2014. 144 с.

7. Психологічні чинники ставлення педагогів до інклюзивної освіти. *Вища освіта України*. Темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Дод. 2 до №3. Том IV (29). 2011. С. 669–675.
8. Софій Н. З. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. *Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посібн.* К., 2007. 128 с.
9. Ферт О. Г. Організація середовища в класній кімнаті та ефективної роботи під час навчання дітей з СДУГ. *Дефектологія*. 2009. № 3 (53). С. 48–56.
10. Фестингер Л. Теория когнитивного диссонанса. СПб.: Ювента, 1999. 318 с.
11. Франкл В. Человек в поисках смысла / Виктор Франкл; пер. с англ. и нем. М.: Прогресс, 1990. 368 с.
12. Фройд З. Психология бессознательного. М.: Просвещение, 1989. 448 с.
13. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Эрих Фромм; пер. с нем. Э. Телятниковой. М.: АСТ Москва: Хранитель, 2007. 624 с.
14. Хасан Б. И. Конструктивная психология конфликта: учеб. пособ. для вузов. СПб: Питер, 2003. 250 с.
15. Хорни К. Невротическая личность нашего времени. Самоанализ. М.: Айрис-Пресс, 2004. 464 с.
16. Шаюк О. Я. Методологія конкретно-тематичного дослідження толерантності. *Вітакультурний млин*. 2011. Модуль 13. С. 50–54.
17. Шаюк О. Я. Толерантність як сутнісна характеристика професійного спілкування. *Психологія і суспільство*. 2010. №2. С. 169–178.
18. Юрків Я.І. Сутність та специфіка соціально-педагогічної роботи з дітьми з обмеженими можливостями. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2012. №1. С. 21–28.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД
САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
з навчальної дисципліни

ТОЛЕРАНТНІСТЬ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОЦЕСІ

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ З КУРСУ
«ТОЛЕРАНТНІСТЬ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОЦЕСІ»

Самостійна робота – вид позааудиторної індивідуальної роботи студента навчального, навчально-дослідного чи проектно-конструкторського характеру, що виконується на основі самостійного вивчення частини програмового матеріалу або його систематизації та узагальнення, для практичного застосування і завершується складанням заліку.

Мета: самостійне вивчення частини програмного матеріалу, систематизація, поглиблення, узагальнення, закріплення та практичне застосування знань студента з навчального курсу та розвиток навичок самостійної роботи.

У запропонованих планах занять передбачені завдання для самостійної роботи студентів за трьома рівнями: репродуктивного, частково-пошукового, творчого.

Репродуктивний рівень – спрямований на розширення понятійного апарату студентів з теми, поповнення їх термінологічного словника, а також містить перелік контрольних запитань, спрямованих на відтворення базових знань з теми.

Частково-пошуковий рівень – включає завдання для самостійного пошуку проблемного та дослідницького характеру, що сприяють розвиткові аналітико-оцінного мислення студентів.

Творчий рівень – розгляд питань для роздумів вільного, творчого характеру спонукає до розвитку творчих здібностей майбутніх педагогів; підготовка виступів, презентацій, рефератів, повідомлень, написання есе – сприяє глибшому розумінню та розкриттю теми.

Самостійна робота студентів з курсу «Толерантність в інклюзивному процесі» (60 год) включає:

- ✓ реферування наукової літератури;

- ✓ пошук літератури з досліджуваної проблеми;
- ✓ опрацювання наукових досліджень з теми;
- ✓ вивчення та аналіз науково-педагогічних та психологічних періодичних видань, інтернет-матеріалів за темою;
- ✓ виконання творчих проектів, презентацій;
- ✓ підготовка до проведення психолого-педагогічних дискусій;
- ✓ індивідуальне навчально-дослідне завдання.

Розробка індивідуальних проектів є невід’ємною складовою курсу фахової підготовки вчителя початкових класів.

Проект – це текст, у якому систематизовано, послідовно викладено всебічно досліджену власну або чужу педагогічну діяльність, її особливості.

Метою навчального модуля з *розробки індивідуальних і колективних проектів* є розвиток теоретичного мислення та вмінь дослідницької діяльності студентів, систематизація, закріплення та розширення теоретичних знань і розвиток практичних умінь із психолого-педагогічних дисциплін, сучасної методології науки й практики, сучасної методики викладання предмета, використання інноваційних технологій; підготовка до самостійної дослідницької роботи в професійній діяльності.

Завданнями проектної роботи є формування вмінь працювати з колегами для досягнення кінцевої мети; нести відповідальність за кінцевий продукт; аналіз та критичне осмислення вивченого матеріалу для його практичного застосування; розробка й виготовлення дидактичних і методичних матеріалів, завдань для проведення практичних, лабораторно-практичних робіт.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання є завершеною теоретичною або практичною роботою, може охоплювати одну, декілька тем або зміст навчального курсу в цілому. Індивідуальне навчально-дослідне завдання містить елементи пошукової, науково-дослідницької роботи і виступає чинником залучення студента до науково-дослідної діяльності, яка може бути продовжена під час написання курсової, дипломної, магістерської роботи, підготовки наукових доповідей, написання наукових статей тощо.

Індивідуальне навчально-дослідне завдання – це завершена теоретична або практична робота в межах навчальної програми курсу **«Толерантність в інклюзивному процесі»**, яка виконується на основі знань, умінь і

навичок, отриманих у процесі лекційних, семінарських, практичних занять, охоплює декілька тем або зміст навчального курсу в цілому.

Види індивідуального навчально-дослідного завдання:

- ✓ реферат;
- ✓ презентація;
- ✓ есе;
- ✓ моделювання та розв'язання ситуативних задач різного рівня з теми (модуля) або курсу;
- ✓ розроблення теоретичних або прикладних функціональних моделей інноваційних занять, моделей уроків, мультимедійних занять, опрацювання літератури з курсу, практико-зорієнтовані науково-практичні розвідки тощо.

Найбільш зручна форма перевірки рівнів засвоєння знань, умінь і навичок – письмові роботи (реферати, моделі, проекти), що представляють проведені мікродослідження або моделі майбутніх досліджень. Якщо програмою вивчення навчальної дисципліни передбачений навчальний проект, то одержані бали за це завдання є обов'язковим компонентом підсумкової оцінки й ураховуються під час визначення підсумкової суми балів за вивчення навчального курсу.

Структура індивідуального навчально-дослідного завдання:

1. Вступ (пояснювальна записка). Подається обґрунтування вибору теми, її новизна, короткий аналіз змісту, призначення розробки. Розшифровуються відповідні поняття й терміни.

2. Основна частина. У вигляді кількох параграфів, пунктів висвітлюється суть дослідження:

- ✓ педагогічна ідея;
- ✓ її методичне втілення;
- ✓ практична реалізація.

3. Висновки. Коротко формулюються основні результати, вказуються умови реалізації, можливості застосування. Характерною ознакою методичної розробки є наявність рекомендацій щодо її використання.

4. Перелік використаної літератури (8–10 джерел)

Алгоритм підготовки індивідуального навчально-дослідного завдання:

- ✓ Виділення суперечностей, що породжують проблему.
- ✓ Постановка проблеми, яку необхідно розв'язати.
- ✓ Формулювання теми розробки, мети пошуку та завдань вирішення проблеми.
- ✓ Аналіз науково-теоретичних положень та існуючого практичного досвіду із зазначеної проблеми.
- ✓ Роздуми, формулювання гіпотези, зародження ідей. Зіставлення їх з існуючими.
- ✓ Критичний аналіз і теоретичне обґрунтування розв'язання проблеми.
- ✓ Прогнозування результату. Підготовка навчальних матеріалів.
- ✓ Експериментальна практична перевірка: апробація окремих ідей і методичних рішень.
- ✓ Оцінка результатів перевірки, аналіз труднощів, умов реалізації.
- ✓ Написання тексту індивідуального навчально-дослідного завдання, підготовка презентації.

Вимоги до розробки мультимедійних презентацій:

- ✓ Назва теми презентації.
- ✓ Основні поняття.
- ✓ Основні тези.
- ✓ Цікава інформація з теми (статистика, експерименти тощо).
- ✓ Завдання на перевірку засвоєного матеріалу теми (запитання, тести, завдання тощо).
- ✓ Список літератури для самостійного вивчення (не більше 5 джерел).
- ✓ ППП автора презентації.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1.

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК СУСПІЛЬНИЙ ФЕНОМЕН

Практичне заняття № 1 (6 год с.р.)

ТЕМА 1. ФІЛОСОФСЬКІ ТА СОЦІАЛЬНІ ЗАСАДИ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Репродуктивний рівень

1. Охарактеризуйте типи толерантності.
2. Розкрийте функції толерантності в освітньому процесі.

Частково-пошуковий рівень

Завдання для самостійного опрацювання

1. Підготуйте аналітичну доповідь на тему: «Толерантність у контексті процесів глобалізації та детрадиціоналізації сучасних суспільств».
2. За допомогою першоджерел розгляньте аксіологічні змістовлення толерантності у повсякденні як вітакультурного явища.
3. Соціально-філософська рефлексія толерантності.

Творчий рівень

Питання для роздумів

1. Для чого в педагогічній сфері необхідне вивчення толерантності?
2. У чому полягає значення толерантності в освітньому процесі?
3. Обґрунтуйте прикладне значення толерантності для професійної діяльності керівника, вчителя, практичного психолога.

Теми наукових повідомлень

1. Дослідження толерантності в Україні та за кордоном.
2. Соціально-філософська рефлексія толерантності.

Підготуйте презентацію на тему: «Соціальні форми становлення толерантності».

Напишіть есе на тему: «Толерантність як аспект соціальної справедливості в суспільстві».

Література:

1. Бистрицький Є. Конфлікт культур і філософія толерантності. *Політична думка*. 1997. №1. С. 130–150.
2. Бодалев А. А. Восприятие и понимание человека человеком. М.: Изд-во МГУ, 1982. 200 с.
3. Декларація принципів толерантності. *Шлях освіти*. 1999. №2. С. 2–4.
4. Дробижева Л. Социальные аспекты этнокультурной толерантности. *Женщина плюс*. 2002. №1. С. 12–14.
5. Казакова Е.И. Толерантность – путь к развитию. СПб.: Ютас, 2007. С. 24–36.
6. Скворцов Л. В. Толерантность: иллюзия или средство спасения? *Октябрь*. 1997. № 3. С. 138–155.
7. Шалин В. В. Толерантность (культурная норма и политическая необходимость) / В. В. Шалин. Краснодар: Периодика Кубани, 2000. 256 с.
8. Шаюк О. Я. Вітакультурний метапідхід в осмисленні толерантності як інтегральної особистісної риси людини. *Вітакультурний млин*. 2010. Модуль 11. С. 21–24.
9. Шаюк О. Я. Емоційно-вольовий компонент толерантності. *Освіта і управління*. 2011. Том 14. С. 104–110.
10. Шаюк О. Я. Конативний компонент толерантності. *Вісник Національного університету України*. Зб-к наук. праць. К.: НУОУ, 2011. Вип. 6 (25). С. 258–263.

Практичне заняття № 2 (8 год с.р.)

ТЕМА 2. ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК РИСА СВІТОГЛЯДНОЇ ПОЗИЦІЇ

Репродуктивний рівень

1. На яких положеннях базуються соціальні аспекти осмислення і розуміння феномену толерантності в педагогічному контексті?
2. Назвіть організаційно-педагогічні умови формування толерантної культури молодших школярів.

Частково-пошуковий рівень

Завдання для самостійного опрацювання

1. Підготувати аналітичну доповідь на тему «Толерантність як культурна норма».
2. Підготуватися до дискусії на тему «Дослідження міжкультурних відмінностей толерантності».
3. Наведіть приклади, як фактор толерантності може впливати на успіх дитини у навчанні.
4. Назвіть і охарактеризуйте форми толерантності.

Творчий рівень

Питання для роздумів

1. Яким чином толерантність в освітньому процесі впливає на інтелектуальний розвиток дитини?
2. Як поєднані толерантність і свобода людини в суспільстві?
3. Яка роль толерантності у налагодженні міжкультурної взаємодії?
4. Назвіть фактори, що впливають на виховання толерантного суспільства.

Теми наукових повідомлень

1. Толерантність і світогляд.
2. Історіогенез аспектів толерантності.

Напишіть твір-диспут на тему: «Толерантність і межі свободи особистості».

Змодельуйте ситуацію інтолерантності у міжособистісних стосунках молодших школярів і наведіть можливі шляхи її вирішення.

Література:

1. Казакова Е.И. Толерантность – путь к развитию. СПб.: Ютас, 2007. С. 24–36.
2. Капто А. С. Толерантность в контексте концепции «Культура мира». *Безопасность Евразии*. 2001. №1. С. 175–181.
3. Маслоу А. Мотивация и личность. 3-е изд. СПб.: Питер, 2006. 352 с.
4. Міллс Дж., Кроулі Р. Терапевтичні метафори для дітей та «внутрішньої дитини». – http://skazkoterra.ru/upload/library/mills_crowley.pdf.
5. Шаюк О. Я. Методологічний аналіз толерантності як загальнолюдської проблеми. *Вітакультурний млин* / наук. консультант-редактор А. Фурман. 2009. Модуль 8. С. 34–38.
6. Шаюк О. Я. Мотиваційно-ціннісний компонент толерантності особистості. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць КПНУ ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. С. 932–944.
7. Шаюк О. Я. Основні методологічні підходи до наукового обґрунтування толерантності у соціокультурному аспекті. *Вітакультурний млин*. 2009. Модуль 9. С. 42–46.
8. Шаюк О. Я. Само толерантність як предмет теоретико-методологічного аналізу. *Вітакультурний млин* / наук. Консультант-редактор А. Фурман. 2010. Модуль 12. С. 24–28.

Практичне заняття № 3 (6 год с.р.)

ТЕМА 3. МОРАЛЬНА ЦІННІСТЬ ТОЛЕРАНТНОСТІ ТА ПРОБЛЕМА ЇЇ МЕЖ

Репродуктивний рівень

1. Окресліть структуру професійної складової міжособистісної толерантності педагога.
2. У чому ви вбачаєте межі моралі і толерантної поведінки?

Частково-пошуковий рівень

Завдання для самостійного опрацювання

1. Підготуйте аналітичну доповідь на тему: «Толерантність і засоби масової комунікації».
2. Проаналізуйте український фольклор та виокремте моральні риси і толерантність українців.
3. Підготуйте план та основний зміст бесіди з учнями на тему: «Толерантне спілкування».

Творчий рівень

Питання для роздумів

1. За художніми творами письменників опишіть ситуації толерантності у міжособистісних стосунках.
2. Розгляньте поняття «вікова інтолерантність» і опишіть її приклади в суспільстві? Наведіть можливі шляхи її вирішення.
3. Поміркуйте, як потрібно організовувати освітній процес для виховання толерантності школярів.
4. На основі здобутих знань та власного досвіду опишіть толерантність різних вікових груп.
5. Проаналізуйте сучасну ситуацію в Україні в аспекті толерантності

учнів та батьків до вчителів. Які шляхи профілактики інтолерантного ставлення до вчителів?

Теми наукових повідомлень

1. Моральні межі толерантності.
2. Психологічні засади толерантності в міжкультурній комунікації.
3. Політкоректність як форма прояву толерантності.
4. Проблема толерантності в міжпоколіннєвій комунікації.

Напишіть есе на тему: «Межі свободи і толерантності в інформаційному суспільстві».

Змоделюйте ситуацію інтолерантного ставлення учнів до вчителя. Наведіть можливі шляхи її подолання.

Література до теми:

1. Батищев Г. С. Особенности культуры глубинного общения. *Вопросы философии*. 1995. №3. С. 109–129.
2. Дробижева Л. Социальные аспекты этнокультурной толерантности. *Женщина плюс*. 2002. №1. С. 12–14.
3. Опалюк О. М. Підготовка фахівців до взаємодії з дітьми з особливостями психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчання. *Проблеми сучасної психології*. 2012. Вип. № 15. С. 234–242.
4. Рокич М. Природа человеческих ценностей. Нью-Йорк, 1973. 276 с.
5. Скворцов Л. В. Толерантность: иллюзия или средство спасения? *Октябрь*. 1997. № 3. С. 138–155.
6. Шаюк О. Я. Емоційно-вольовий компонент толерантності. *Освіта і управління* / гол. редактор Микола Дробноход. 2011. Том 14. С. 104–110.
7. Шаюк О. Я. Конативний компонент толерантності. *Вісник Національного університету України. Зб-к наук. праць*. К.: НУОУ, 2011. Вип. 6 (25). С. 258–263.
8. Шаюк О. Я. Методологічний аналіз толерантності як загальнолюдської проблеми. *Вітакультурний млин*. 2009. Модуль 8. С. 34–38.

Практичне заняття № 4 (6 год с.р.)

ТЕМА 4. ПСИХОЛОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ТА ВИКЛИКИ ТОЛЕРАНТНОСТІ

Репродуктивний рівень

Розкрийте зміст понять

протекціоністська толерантність, ціннісна толерантність, прихована інтолерантність, вербальна інтолерантність, агресивна поведінкова інтолерантність

Частково-пошуковий рівень

Завдання для самостійного опрацювання

1. Підготуйте аналітичну доповідь на тему: «Інтолерантні форми поведінки в освітньому середовищі: причини виникнення і профілактика».
2. Проаналізуйте рівень толерантності у ЗМІ.
3. Підготуйте реферат на тему: «Соціально-когнітивний погляд на толерантність».

Творчий рівень

Питання для роздумів

1. Які виклики толерантності в сучасному суспільстві?
2. У чому полягає толерантність в сучасній культурі повсякденного життя?
3. Яка роль толерантності в самореалізації особистості?

Підготуйте презентацію на тему: «Глобалізація і мультикультуралізм в сучасному світі».

Напишіть есе на тему: «Вплив толерантності в освітньому процесі на успішність у навчанні».

Змоделюйте ситуацію прояву ейджизму в освітньому середовищі школи та наведіть можливі шляхи його подолання.

Література:

1. Бардьер Г. Л. Социальная психология толерантности. СПб.: Изд-во С.-Петербур. Ун-та, 2005. 120 с.
2. Батищев Г. С. Особенности культуры глубинного общения. *Вопросы философии*. 1995. №3. С. 109–129.
3. Бистрицький Є. Конфлікт культур і філософія толерантності. *Політична думка*. 1997. №1. С. 130–150.
4. Болтівець С.І. Педагогічна психогігієна: теорія та методика: монографія. К.: Редакція ВАК України, 2000. 302 с.
5. Засенко В. В. До проблеми особистісного підходу у навчанні дітей з порушеннями психофізичного розвитку /Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: наук.-метод. збірник. Вип. 8. К.: Науковий Світ, 2006. 288 с.
6. Слободчиков, В. И., Исаев. М. Основы психологической антропологии: Психология развития человека. М.: Школьная пресса, 1995. 416 с.
7. Шаюк О. Я. Емоційно-вольовий компонент толерантності. *Освіта і управління* / гол. Редактор Микола Дробноход. 2011. Том 14. С. 104–110.
8. Шаюк О. Я. Конативний компонент толерантності. *Вісник Національного університету України. Зб-к наук. Праць*. К.: НУОУ, 2011. Вип. 6 (25). С. 258–263.
9. Шаюк О. Я. Методологічний аналіз толерантності як загальнолюдської проблеми. *Вітакультурний млин* / наук. Консультант-редактор А. Фурман. 2009. Модуль 8. С. 34–38.
10. Шаюк О. Я. Мотиваційно-ціннісний компонент толерантності особистості. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць КПНУ ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. С. 932–944.

МОДУЛЬ 2.
ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ
ЯК УМОВА ГАРМОНІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Практичне заняття № 5 (8 год с. р.)

ТЕМА 5. КОМУНІКАТИВНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ: ПОНЯТТЯ, СКЛАДОВІ, ВИДИ, РІВНІ

Репродуктивний рівень

Розкрийте зміст понять

комунікативна компетентність, комунікативна толерантність, соціальна зрілість особистості, інноваційна освіта, міжособистісна взаємодія, міжкультурна комунікація, толерантна особистість, професійно-педагогічна комунікація.

Частково-пошуковий рівень

Завдання для самостійного опрацювання

1. Підготуйте аналітичну доповідь на тему: «Проблеми комунікативної толерантності в освітньому середовищі».
2. Підготуйте реферат на тему: «Толерантність в законодавстві України та у контексті міжнародної законодавчої бази».
3. Охарактеризуйте методи дослідження толерантності.

Творчий рівень

Питання для роздумів

1. Які шляхи підвищення комунікативної толерантності на Ваш погляд можуть бути ефективними в сучасному освітньому середовищі школи?
2. Який зв'язок між рівнем толерантності в суспільстві та його

цивілізаційним поступом?

3. У чому сутність сприятливого освітнього середовища в умовах інклюзивного навчання?

Підготуйте доповідь з презентацією на тему: «Теоретичні аспекти проблеми соціальної взаємодії в інклюзивному освітньому середовищі».

Напишіть есе на тему: «Вплив інформаційних технологій на комунікативну толерантність дітей».

Виокреміть диференціальні ознаки особистості з високим і низьким рівнем комунікативної компетентності.

Література:

1. Батищев Г. С. Особенности культуры глубинного общения. *Вопросы философии*. 1995. №3. С. 109–129.
2. Бистрицький Є. Конфлікт культур і філософія толерантності. *Політична думка*. 1997. №1. С. 130–150.
3. Бодалев А. А. Восприятие и понимание человека человеком. М.: Изд-во МГУ, 1982. 200 с.
4. Болтівець С.І. Педагогічна психогігієна: теорія та методика: монографія. К.: Редакція ВАК України, 2000. 302 с.
5. Бочелюк В. Й. Психологія людини з обмеженими можливостями: навч. посібник. К.: Центр навч. літ-ри, 2011. 264 с.
6. Снелл Ф. Искусство делового общения. М.: Знания. 1990. 63 с.
7. Фурман А. В. Вітакультурне обґрунтування практичної психології. *Практична психологія і соціальна робота*. 2003. № 4. С. 9–13.
8. Фурман А. В. Генеза толерантності та перспективи українотворення (комплексний проект). *Психологія і суспільство*. 2013. № 1. С. 6–20.

Практичне заняття № 6 (6 год с.р.)

ТЕМА 6. ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ІНТЕГРАЛЬНА ОСОБИСТІСНА ХАРАКТЕРИСТИКА

Репродуктивний рівень

Розкрийте зміст понять

особистісна характеристика, інклюзивне навчання, ефективний освітній процес, конфлікт, педагогічний конфлікт, конструктивна взаємодія.

Частково-пошуковий рівень

Завдання для самостійного опрацювання

1. Підготуйте аналітичну доповідь на тему: «Особливості світоглядних установок як основа релігійних конфліктів».
2. Наведіть приклади, як фактор толерантної взаємодії вчителя, учнів та батьків може сприяти ефективному освітньому процесі в початковій школі в умовах інклюзивного навчання.
3. Розкрийте проблему толерантного ставлення до педагогічної праці в українському суспільстві.

Творчий рівень

Питання для роздумів

1. Як, на Вашу думку, читання художньої літератури впливає на рівень толерантності в суспільстві?
2. Які засоби виховання толерантності вважаєте найбільш ефективними в початковій школі і чому?
3. У чому сутність толерантного освітнього середовища?

Змоделюйте ситуацію інтолерантної поведінки дорослих стосовно молодшого школяра. Наведіть можливі варіанти вирішення ситуації.

Проаналізуйте зміст підручника для читання для 2-го класу («Читанка») в аспекті виховання толерантності. Назвіть основні напрями виховного впливу творів на формування толерантності у школярів.

Література:

1. Роджерс К. Р. Взгляд на психотерапию. Становление человека / Карл Роджерс; пер. с англ. М.: изд. группа «Прогресс», «Универс», 1994. 480 с.
2. Фрейд З. Психология бессознательного. М.: Просвещение, 1989. 448 с.
3. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Эрих Фромм; пер. с нем. Э. Телятниковой. М.: АСТ Москва: Хранитель, 2007. 624 с.
4. Фромм, Э. Бегство от свободы. М.: Прогресс, 1990.
5. Фурман А. В. Вітакультурне обґрунтування практичної психології. *Практична психологія і соціальна робота*. 2003. № 4. С. 9–13.
6. Фурман А. В. Генеза толерантності та перспективи українотворення (комплексний проект). *Психологія і суспільство*. 2013. № 1. С. 6–20.
7. Шаюк О. Я. Методологічний аналіз толерантності як загальнолюдської проблеми. *Вітакультурний млин* / наук. консультант-редактор А. Фурман. 2009. Модуль 8. С. 34–38.
8. Шаюк О. Я. Мотиваційно-ціннісний компонент толерантності особистості. *Проблеми сучасної психології* : зб. наук. праць КПНУ ім. Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2011. С. 932–944.
9. Шаюк О. Я. Науково-психологічне осмислення толерантності як загальнолюдської проблеми. *Психологія і суспільство*. 2010. № 1. С. 100–111.
10. Шлягина Е. И., Ениколопов С. Н. Методы исследования этнической толерантности личности. М.: МГУ, 1993. 284 с.
11. Эриксон Э. Идентичность: Юность и кризис. М.: Прогресс, 2006. 352 с.

Практичне заняття № 7 (8 год с.р.)

ТЕМА 7. ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ ЯК ОСНОВНОЇ УМОВИ КОНСТРУКТИВНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Репродуктивний рівень

Розкрийте зміст понять

межі толерантності, конструктивний діалог, комунікація поколінь, педагогічна взаємодія, толерантні взаємини, освітнє середовище, світоглядні установки особистості.

Частково-пошуковий рівень

Завдання для самостійного опрацювання

1. Підготуйте аналітичну доповідь на тему: «Межі толерантності у світі з високим рівнем конфліктів».
2. Розкрийте проблему виховання толерантних взаємин в сучасному освітньому середовищі.
3. Підготуйтеся до дискусії на тему: «Кордони толерантності в мультикультурному суспільстві».

Творчий рівень

Питання для роздумів

1. У чому полягає зв'язок між світоглядними установками особистості та рівнем її толерантності?
2. Обґрунтуйте роль мистецтва у вихованні толерантності особистості.
3. У чому полягає роль толерантних стосунків в процесі педагогічної взаємодії?

Підготуйте заняття-дискусію: «Проблеми роботи вчителя з батьками учнів з особливими потребами».

Проаналізуйте зміст підручника для читання для 3-го класу («Читанка») в аспекті виховання толерантності. Назвіть основні напрями виховного впливу творів на формування толерантності у школярів.

Підготуйте реферат на тему: «Конфлікт і консенсус як базові виміри соціальної взаємодії».

Література:

1. Бочелюк В. Й. Психологія людини з обмеженими можливостями: навч. посібник. К.: Центр навч. літ-ри, 2011. 264 с.
2. Будник О. Інклюзивна освіта: навч. посібник. Ів-Франківськ: Кушнір Г.М., 2015. 152 с.
3. Засенко В. В. До проблеми особистісного підходу у навчанні дітей з порушеннями психофізичного розвитку. *Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі*: наук.-метод. збірник. Вип. 8. К.: Науковий Світ, 2006. 288 с.
4. Інтеграція дітей з освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі. *Психолог*. 2009. №10. С.14–18.
5. Клепцова Е. Ю. Психология и педагогика толерантности: учебн. пособие для вузов. М.: Академический проект, 2004. 176 с.
6. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. К.: Самміт-Книга, 2009. 272 с.
7. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Вид. гр. «АТОПОЛ», 2011. 274 с.
8. Конвенція ООН про права дитини. – http://www.un.org.ua/images/documents/3719/convention_small_final.pdf
9. Концепція розвитку інклюзивної освіти. Наказ МОН від 01.10.2010 р. № 912.
10. Корекційна педагогіка: Основи навчання і виховання дітей з відхиленнями в розвитку / за ред. Б. П. Пузанова. М.: Видавничий центр «Академія», 2001. 284 с.
11. Кравцова А.М. *Познайомся-другом стань!* Книга про те, як

допомагати людям, які потребують особливої підтримки. Разом ми подолаємо будь-які труднощі! Х.: 2008. 23 с.

12. Кравченко Г. Ю, Сіліна Г. О. Інклюзивна освіта. Х.: Вид-во «Ранок», 2014. 144 с.
13. Психологічні чинники ставлення педагогів до інклюзивної освіти. *Вища освіта України*. Темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Дод. 2 до №3. Том IV (29). 2011. С. 669–675.

Практичне заняття № 8 (6 год с.р.)

ТЕМА 8. ВИХОВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У ДІТЕЙ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ

Репродуктивний рівень

Розкрийте зміст понять

педагогічна культура, міжпоколіннява комунікація, ейджизм, ефективне освітнє середовище, професійна деформація особистості, самовизнання, педагогічна толерантність, педагогічний такт, педагогічна майстерність.

Частково-пошуковий рівень

Завдання для самостійного опрацювання

1. Підготуйте наукову доповідь на тему: «Психологічні основи міжпоколіннявої комунікації».
2. Розкрийте питання: Психологічний аспект педагогічної толерантності.
3. Проаналізуйте толерантність в контексті педагогічної культури вчителя.

Творчий рівень

Питання для роздумів

1. Проаналізуйте основні професійні педагогічні стереотипи, які ведуть до професійної деформації особистості вчителя.
2. Наведіть приклади основних типів педагогічного середовища і проаналізуйте форми поведінки вчителя та учня у них.
3. Які цінності ефективного освітнього середовища в умовах інклюзивного класу (самовизнання, людяність, співтворчість ...)?
4. Який зв'язок між педагогічною культурою, педагогічною

майстерністю і педагогічною толерантністю вчителя?

Характеризуючи сутність педагога, заповніть таблицю чотирьох основних видів ставлення:

Основні види ставлення	Прояв ставлення в особистісних якостях
Ставлення до людей	
Ставлення до діяльності	
Ставлення до речей	
Ставлення до самого Себе	

Напишіть есе на тему: «Чи високий рівень толерантності особистості гальмує досягнення кар'єрного успіху?».

Змоделюйте конфліктну ситуацію в інклюзивному класі та наведіть можливі шляхи її вирішення.

Література:

1. Будник О. Інклюзивна освіта: навч. посібник. Ів-Франківськ: Кушнір Г.М., 2015. 152 с.
2. Інтеграція дітей з освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі. *Психолог*. 2009. №10. С.14–18.
3. Клепцова Е. Ю. Психология и педагогика толерантности: учебн.

- пособие для вузов. М.: Академический проект, 2004. 176 с.
4. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи: монографія. К.: Самміт-Книга, 2009. 272 с.
 5. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Вид. гр. «АТОПОЛ», 2011. 274 с.
 6. Конвенція ООН про права дитини. – http://www.un.org.ua/images/documents/3719/convention_small_final.pdf
 7. Концепція розвитку інклюзивної освіти. Наказ МОН від 01.10.2010 р. № 912.
 8. Кравцова А.М. Познайомся-другом стань! Книга про те, як допомагати людям, які потребують особливої підтримки. Разом ми подолаємо будь-які труднощі! Х.: 2008. 23 с.
 9. Кравченко Г. Ю, Сіліна Г. О. Інклюзивна освіта. Х.: Вид-во «Ранок», 2014. 144 с.
 10. Психологічні чинники ставлення педагогів до інклюзивної освіти. *Вища освіта України*. Темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Дод. 2 до №3. Том IV (29). 2011. С. 669–675.
 11. Софій Н. З. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посібн. К., 2007. 128 с.
 12. Ферт О. Г. Організація середовища в класній кімнаті та ефективної роботи під час навчання дітей з СДУГ. *Дефектологія*. 2009. № 3 (53). С. 48–56.
 13. Юрків Я.І. Сутність та специфіка соціально-педагогічної роботи з дітьми з обмеженими можливостями. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2012. №1. С. 21–28.

Практичне заняття № 9 (6 год с.р.)

ТЕМА 9. ПСИХОЛОГІЯ ІНТОЛЕРАНТНОСТІ

Репродуктивний рівень

Розкрийте зміст понять

когнітивний дисонанс, гендерна толерантність, професійна інтолерантність, професійне спілкування, глобалізація, детрадиціоналізація суспільств, суспільний стереотип.

Проаналізуйте причини виникнення інтолерантних форм поведінки в освітньому середовищі та наведіть можливі шляхи їх запобігання.

Частково-пошуковий рівень

Завдання для самостійного опрацювання

1. Опишіть бар'єри толерантного спілкування в освітньому середовищі.
2. Підготуйте презентацію на тему: «Теоретичні аспекти інтолерантних соціальних взаємин».
3. Розкрийте питання впливу міжкультурної комунікації на підвищення рівня толерантності в суспільстві.

Творчий рівень

1. Зробіть порівняльну характеристику авторитарного і демократичного стилів спілкування вчителя.
2. Проаналізуйте рівень гендерної та вікової толерантності у підручнику з української мови для 3 класу.
3. Змодельуйте ситуацію інтолерантного ставлення вчителя до учня початкових класів. Наведіть можливі шляхи її вирішення.
4. Змодельуйте ситуацію професійної інтолерантності та наведіть можливі шляхи її профілактики.

5. Напишіть есе на тему: «Причини і наслідки соціальної інтолерантності».
6. Проведіть заняття з групою: Методика роботи з виховання толерантного ставлення до дітей з особливими потребами.

Література:

1. Інтеграція дітей з освітніми потребами у загальноосвітньому навчальному закладі. *Психолог*. 2009. №10. С.14–18.
2. Клепцова Е. Ю. Психология и педагогика толерантности: учебн. пособие для вузов. М.: Академический проект, 2004. 176 с.
3. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання. Вид. гр. «АТОПОЛ», 2011. 274 с.
4. Конвенція ООН про права дитини. – http://www.un.org.ua/images/documents/3719/convention_small_final.pdf
5. Концепція розвитку інклюзивної освіти. Наказ МОН від 01.10.2010 р. № 912.
6. Кравченко Г. Ю, Сіліна Г. О. Інклюзивна освіта. Х.: Вид-во «Ранок», 2014. 144 с.
7. Психологічні чинники ставлення педагогів до інклюзивної освіти. *Вища освіта України*. Темат. вип. «Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору». Дод. 2 до №3. Том IV (29). 2011. С. 669–675.
8. Софій Н. З. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посібн. К., 2007. 128 с.
9. Фестингер Л. Теория когнитивного диссонанса. СПб.: Ювента, 1999. 318 с.
10. Франкл В. Человек в поисках смысла / Виктор Франкл; пер. с англ. и нем. М.: Прогресс, 1990. 368 с.
11. Фрейд З. Психология бессознательного. М.: Просвещение, 1989. 448 с.
12. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности / Эрих Фромм; пер. с нем. Э. Телятниковой. М.: АСТ Москва: Хранитель, 2007. 624 с.
13. Шаюк О. Я. Методологія конкретно-тематичного дослідження толерантності. *Вітакультурний млин*. 2011. Модуль 13. С. 50–54.
14. Шаюк О. Я. Толерантність як сутнісна характеристика професійного

- спілкування. *Психологія і суспільство*. 2010. №2. С. 169–178.
15. Юрків Я.І. Сутність та специфіка соціально-педагогічної роботи з дітьми з обмеженими можливостями. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2012. №1. С. 21–28.

ПРОГРАМОВІ ВИМОГИ
з навчальної дисципліни
ТОЛЕРАНТНІСТЬ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОЦЕСІ

I. Теоретичний блок

1. Поняття «толерантність». Історичний розвиток проблеми толерантності. Структура толерантності.
2. Толерантність як ціннісна й поведінкова складова особистості. Параметри толерантної особистості.
3. Толерантність як педагогічне явище.
4. Толерантність і онтологічна безпека, соціокультурна автентичність, духовна автономія.
5. Толерантність і соціальні відносини. Типи толерантності.
6. Толерантність як норма і принцип взаємин у соціумі. Декларація принципів толерантності.
7. Психологічні механізми толерантності. Толерантні позиції, допустима толерантність.
8. Поведінкові прояви інтолерантності.
9. Комунікативно-педагогічна толерантність в інклюзивному процесі.
10. Діагностика педагогічної толерантності.
11. Світогляд і світоглядна позиція.
12. Толерантність і рівні світоглядної позиції.
13. Толерантність як відкритість до діалогу.
14. Соціальна цінність толерантності як соціальної позиції.
15. Складові та види комунікативної толерантності.
16. Формування толерантності як морально-духовної якості особистості в інтересах успішного ведення «культурного» діалогу.
17. Педагогічні умови забезпечення технології формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя.
18. Толерантність як індивідуальна характеристика індивіда. Психологічна структура толерантності.
19. Психофізіологічні передумови толерантності.
20. Толерантність як психологічна стійкість і система позитивних установок та особистісних цінностей.

21. Показники толерантності. Рівні прояву толерантності.
22. Мораль. Фундаментальні категорії моралі.
23. Моральні аспекти глобальних проблем сьогодення.
24. Моральний вимір толерантності.
25. Суб'єкти та об'єкти толерування. Предмет толерування.
26. Міра толерантності. Проблема меж толерантності.
27. Соціальна толерантність школярів як індикатор їхньої соціальної компетентності.
28. Толерантність як домінанта конструктивної взаємодії суб'єктів діяльності в умовах інклюзивної освіти.
29. Особливості формування толерантного інклюзивного середовища в початкових класах.
30. Толерантність до дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі.
31. Функції толерантності.
32. Види толерантності: типологічний і класифікаційний підхід.
33. Механізми виникнення толерантності. Сутність та механізм оцінки у формуванні толерантності.
34. Установчі явища психіки і толерантність.
35. Соціально-когнітивна парадигма психології особистості. Особистісний конструкт і толерантна поведінка.
36. Поняття комунікативної толерантності та її складові.
37. Види комунікативної толерантності.
38. Характеристика рівнів комунікативної толерантності особистості.
39. Принципи толерантного спілкування.
40. Шляхи підвищення низького рівня комунікативної толерантності особистості.
41. Толерантність як індивідуальна характеристика індивіда.
42. Психологічні особливості толерантної людини.
43. Поведінка вчителя з низьким і високим рівнем толерантності.
44. Організаційно-педагогічні умови створення толерантного освітнього середовища інклюзивної школи.
45. Толерантність як ціннісна основа інклюзивної освіти.
46. Формування толерантного ставлення до дітей з особливими потребами у майбутніх учителів початкової школи.
47. Роль вчителя у створенні толерантного освітнього середовища в умовах інклюзивного класу.
48. Особливості формування толерантності у дітей молодшого шкільного віку в умовах інклюзивного класу.

49. Шляхи і засоби формування толерантності у дітей в умовах інклюзивного навчання.
50. Шляхи, форми і засоби формування толерантності у батьків дітей, які навчаються в інклюзивному класі.

II. Практичний блок

1. Розробіть вправу та ділову гру, що використовується при вихованні толерантності вчителя в умовах інклюзивного класу.
2. Розробіть пам'ятку «Шляхи попередження професійного вигорання вчителя, який працює в інклюзивному класі».
3. Розробіть вправу і рольову гру, які використовуються у вихованні толерантності батьків в умовах інклюзивного класу.
4. Розробіть вправу і рольову гру для виховання толерантності дітей в умовах інклюзивного класу.
5. Розробіть пам'ятку «Кордони толерантності вчителя» в умовах інклюзивного класу початкової школи.
6. Опишіть ситуацію морального вибору і толерантності.
7. Опишіть ситуацію зв'язку суспільних стереотипів і толерантності.
8. Розробіть поради щодо комунікативної толерантності (Як говорити, як слухати, як розуміти людину).
9. Розробіть поради для вчителя щодо висловлення незадоволення діяльності учня (учневі).
10. Розробіть поради для вчителя щодо висловлення незадоволення діяльності учня (батькам).
11. Змодельуйте проблемну ситуацію з проявом толерантності в інклюзивному класі початкової школи і запропонуйте її вирішення.
12. Змодельуйте зміст батьківських зборів з вирішення конфліктної ситуації в інклюзивному класі.
13. Складіть план позакласного заходу з виховання толерантних взаємостосунків для учнів початкових класів.
14. Розробіть структурно-логічну схему «Структура та функції професійної складової толерантності педагога».
15. Складіть план уроку із застосуванням прийому взаємодопомоги.
16. Створіть порівняльну таблицю якостей особистості вчителя з високим і низьким рівнем толерантності.

17. Спроектуйте орієнтовний зміст роботи вчителя з батьками в умовах роботи в інклюзивному класі з метою підвищення рівня їх толерантності.
18. Складіть план-конспект виховного заняття з молодшими школярами з метою підвищення рівня їх комунікативної толерантності.
19. Змодельуйте ситуацію інтолерантної поведінки учня в інклюзивному класі та опишіть можливі шляхи її вирішення.
20. Наведіть приклади інтолерантної поведінки вчителя.
21. Напишіть есе, в якому обґрунтуйте хибність ставлення до інших людей на основі сформованих стереотипів.
22. Змодельуйте ситуацію поведінки учня в умовах психологічного тиску та підтримки.
23. Напишіть есе «Моральна цінність толерантності в освітньому процесі».
24. Охарактеризуйте толерантність в контексті сучасних парадигм психології особистості.
25. Охарактеризуйте самоактуалізовану особистість.
26. Складіть план заняття з групою на тему: «Методика роботи з виховання толерантного ставлення до дітей з особливими потребами».
27. Розробіть зміст роботи з батьками учнів інклюзивного класу з метою підвищення їхньої педагогічної культури.
28. Опишіть психологічну структуру толерантності.
29. Підготуйте план для дискусії в групі на тему: «Робота з батьками учнів з особливими потребами».
30. Назвіть проблеми толерантності в контексті соціально-трудоких відносин та можливі шляхи їх подолання.

ТЕСТОВІ ЗАВДАННЯ
з навчальної дисципліни
ТОЛЕРАНТНІСТЬ В ІНКЛЮЗИВНОМУ ПРОЦЕСІ

1. Толерантність – це:

- a. повага, сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та самовиявлення людської особистості;
- b. нейтральне ставлення до особистості;
- c. взаємодопомога;
- d. сприйняття та розуміння багатого різноманіття культур, міжкультурна комунікація.

2. Структура професійної складової міжособистісної толерантності педагога включає такі компоненти:

- a. когнітивний, структурний, функціональний;
- b. когнітивний, функціональний, діяльнісний;
- c. функціональний, діяльнісний, фізичний;
- d. діяльнісний, фізіологічний, толерантний

3. Інтолерантність передбачає:

- a. позитивні прояви, спрямовані проти когось, чий спосіб життя, погляди, особистісні або культурні особливості викликають схвалення або приязнь;
- b. негативні, агресивні прояви, спрямовані на когось, чий спосіб життя, погляди, особистісні або культурні особливості викликають несприйняття;
- c. нейтральні прояви, спрямовані на когось, чий спосіб життя, погляди, особистісні або культурні особливості викликають несхвалення або неприязнь;
- d. негативні, агресивні прояви, спрямовані проти когось, чий спосіб життя, погляди, особистісні або культурні особливості викликають несхвалення або неприязнь;

4. Педагогічна толерантність є соціальною категорією і проявляється в установці на

- a. прийняття іншої людини, на емпатичне її розуміння, на відкрите і довірливе спілкування;
- b. нейтральне ставлення до іншої людини, на відкрите і довірливе спілкування;
- c. схвалення поведінки учнів;
- d. комунікацію учнів, вчителів, батьків.

5. Соціальна зріла особистість це людина, яка:

- a. здатна до моральної рефлексії, саморозуміння, розуміння і прийняття інших людей;
- b. володіє моральними знаннями, керується в своєму житті моральними цінностями, здатна до моральної рефлексії, саморозуміння, розуміння і прийняття інших людей;
- c. має моральні якості, і в меншій мірі піддається асоціальним впливам; не піддається маніпулюванню;
- d. здобула вищу освіту.

6. До поведінкової толерантності не належать такі уміння і здібності:

- a. здатність до толерантного висловлення й відстоювання власної позиції як точки зору;
- b. готовність до толерантного ставлення до висловлювань інших (сприйняття думок і оцінок інших людей як вираження їх точки зору, що має право на існування – незалежно від ступеню розбіжності з власними поглядами);
- c. здатність до «взаємодії різномислячих» і вміння домовлятися (узгоджувати позиції, досягати компроміс і консенсус);
- d. здатність виділяти в оцінюваному об'єкті істотні й другорядні ознаки.

7. Особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу для учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі забезпечує:

- a. асистент вчителя;
- b. корекційний педагог;

- c. соціальний педагог;
- d. директор.

8. Назвіть статті Закону України «Про освіту», в яких йдеться про створення умов для забезпечення прав і можливостей осіб з особливими освітніми потребами для здобуття освіти з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів:

- a. Стаття 15 та 16;
- b. стаття 17 та 19;
- c. стаття 18 та 19;
- d. стаття 19 та 20.

9. Основний принцип побудови роботи інклюзивного освітнього закладу з батьками:

- a. організація корекційно-педагогічного процесу;
- b. партнерство з батьками;
- c. позитивна характеристика дитини;
- d. залучення батьків до освітнього процесу.

10. Інклюзивна освіта-це:

- a. освіта у спеціальних навчальних закладах;
- b. пристосування учня до умов життя і праці;
- c. система освітніх послуг, що базується на принципах недискримінації, ефективного включення до освітнього процесу за місцем проживання всіх його учасників;
- d. незавершена освіта.

11. Адаптація в інклюзивному процесі – це:

- a. визначення досягнутих успіхів;
- b. створення освітньої програми;
- c. зміна характеру подачі матеріалу, не змінюючи зміст навчального матеріалу;
- d. подача навчального матеріалу шляхом зміни змісту або складності навчального завдання.

12. Модифікація – це:

- a. систематизація завдань корекційно-розвивальної роботи;
- b. подача навчального матеріалу шляхом зміни змісту або складності навчального завдання;
- c. комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини;
- d. створення освітньої програми.

13. Інтелектуальні порушення розвитку дитини характеризуються як

- a. недостатність когнітивної діяльності;
- b. затримка психічного розвитку;
- c. стійке порушення пізнавальної діяльності;
- d. затримка фізичного розвитку.

14. Інтеграція означає

- a. процес поєднання, згуртування, заміни різних форм навчання;
- b. процес введення дітей з особливими освітніми потребами у регулярний освітній простір шляхом пристосування учня до вимог школи;
- c. пристосування шкіл та їх загальної освітньої філософії та політики до потреб усіх учнів, які мають особливі потреби;
- d. об'єднання класів.

15. Корекція – це:

- a. заміщення пошкоджених функцій збереженими;
- b. формування особистості дитини з порушенням розвитку;
- c. сукупність педагогічних та медичних заходів, спрямованих на послаблення або подолання порушень розвитку дитини та подальший розвиток її особистості;
- d. формування системи особистісних відносин.

16. Які із зазначених форм відносяться до організації позакласної корекційної роботи:

- a. екскурсія;
- b. соціально-побутова орієнтація;
- c. предметні гуртки;
- d. подорожі.

17. Педагог у корекційних цілях повинен:

- a. зачувати правила виконання дій;
- b. навчати правил виконання дій;
- c. проводити заняття відповідно до розвитку більшості учнів у класі;
- d. розкривати тему уроку у формі, доступній індивідуальному розвитку дитини.

18. Педагогічні умови це:

- a. комплекс заходів, зміст, методи (прийоми), організаційні форми навчання і виховання;
- b. цілеспрямована робота з узагальнення закономірностей як стійких зв'язків освітнього процесу, що забезпечує можливість перевірки результатів науково-педагогічного дослідження;
- c. сукупність заходів навчально-освітнього процесу, що забезпечують необхідний рівень розвитку певної категорії особистості учня; обставини, що сприяють досягненню або, навпаки, гальмують її досягнення в освітньому процесі;
- d. усі відповіді правильні.

19. До функцій толерантності не належить

- a. інформаційна;
- b. функція розуміння;
- c. емотивна;
- d. когнітивна.

20. Мета толерантного інклюзивного середовища:

- a. орієнтування на розвиток особистості та відповідність запитам соціального оточення і сподіванням дитини;

- b. орієнтування на відповідність запитам соціального оточення і сподіванням дитини;
- c. розвиток особистості дитини;
- d. соціалізація школярів.

21. Індивідуальна толерантність – це характеристика особистості, яка:

- a. розуміє і визнає своє «Я», приймає себе такою, якою вона є;
- b. аналізує та відповідає за свої слова і вчинки, робить висновки зі своїх помилок;
- c. поважає інших людей;
- d. усі відповіді правильні.

22. Вчитель інклюзивного класу в корекційних цілях повинен:

- a. розкривати тему уроку;
- b. підкріплювати теоретичний матеріал словесними інструкціями;
- c. створювати умови, за яких дитина знаходить спосіб виконання розумової дії і відкриває для себе нову інформацію;
- d. виправляти усі помилки кожного учня під час навчання.

23. Методична робота в школі організовується з метою:

- a. підвищення рівня інформаційної роботи в школі;
- b. підвищення фахового рівня педагогів, якості навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами;
- c. систематичного і якісного проведення лікувально-профілактичної роботи;
- d. підвищення якості навчання.

24. Які діти класу з інклюзивним навчанням потребують складання індивідуальної програми розвитку:

- a. діти з інтелектуальними порушеннями;
- b. всі діти класу, які мають особливі освітні потреби;
- c. всі діти, які навчаються в інклюзивному класі;
- d. діти з порушенням мовлення.

25. Що таке універсальний дизайн в освіті:

- a. психопедагогічний принцип, який впорядковує освітній процес відповідно до індивідуальних особливостей учнів;
- b. пристосування навколишнього середовища, освітніх програм та послуг для максимального використання усіма учасниками освітнього процесу;
- c. інноваційний підхід до організації уроку;
- d. створення освітньої програми, універсальної для усіх учнів.

26. Булінг в інклюзивному середовищі – це:

- a. творче вирішення конфліктних ситуацій;
- b. агресивна, насильницька поведінка однієї дитини або групи дітей по відношенню до дитини з особливими потребами;
- c. передача емоційного стану учасників освітнього процесу через певні форми поведінки дітей і дорослих;
- d. несприйняття осіб з особливими освітніми потребами.

27. Індивідуальна програма розвитку:

- a. забезпечує індивідуалізацію навчання дітей з особливими освітніми потребами, закріплює перелік психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, визначає конкретні навчальні стратегії і підходи до навчання;
- b. визначає перелік навчальних предметів, послідовність їх вивчення, кількість годин, відведених на вивчення кожного предмета, тижневе навантаження;
- c. визначає рівень інтелектуального та фізичного розвитку, планування та проведення спільних індивідуальних та групових занять;
- d. забезпечує самостійну роботу учнів.

28. З якою метою запроваджується інклюзивна освіта?

- a. для забезпечення рівних можливостей кожної дитини на освіту за місцем проживання;
- b. з метою суттєвої економії коштів при закритті інтернатних закладів;

- c. створення сприятливих умов для здійснення індивідуального та диференційованого підходу до навчання та виховання дітей з урахуванням характеру порушень;
- d. для поліпшення якості освітніх послуг.

29. У чому полягає основна функція батьків у забезпеченні інклюзивної освіти:

- a. забезпечення належних господарсько-побутових умов у сім'ї;
- b. повноцінне членство у команді психолого-педагогічного супроводу;
- c. супровід розвитку дитини;
- d. в участі у створення освітніх програм.

30. Відповідно до Закону України "Про освіту" (від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII), інклюзивне навчання – це

- a. діяльність суб'єкта освітньої діяльності, спрямована на організацію, забезпечення та реалізацію освітнього процесу у формальній та/або неформальній освіті;
- b. динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність;
- c. діяльність суб'єкта освітньої діяльності, спрямована на організацію освітнього процесу для осіб усіх вікових категорій;;
- d. система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників.

31. Основна роль у формуванні толерантності належить:

- a. педагогу;
- b. батькам;
- c. державі;
- d. школі.

32. Професіоналізм педагогічного спілкування, як важлива особистісно-професійна якість творчого фахівця виявляється у:

- a. формуванні норм поведінки;
- b. готовності співпрацювати з батьками;
- c. високому рівні емоційної стабільності, педагогічної толерантності в різних соціально-педагогічних ситуаціях;
- d. емоційній контактності;

33. Основним напрямом роботи з формування у школярів толерантного ставлення до людей з особливими потребами визначено:

- a. формування внутрішньої концепції соціальної рівності, незалежно від фізичних, інтелектуальних та інших можливостей людей;
- b. формування розуміння поняття «інвалідність»; роз'яснення суті цих явищ; розуміння, що обмежені фізичні можливості не є відображенням самої особистості людини;
- c. безпосередня робота і спілкування з людьми, які мають особливі освітні потреби;
- d. роз'яснення різних видів інвалідності, які дитина може зустріти в суспільстві, особливо серед однолітків.

34. Основною ознакою толерантного освітнього середовища є:

- a. спланований і організований фізичний простір, у якому б діти могли безпечно пересуватися під час групових та індивідуальних занять;
- b. наявність сприятливого соціального та емоційного клімату;
- c. освітні програми;
- d. педагогічний супровід учнів.

35. В інклюзивному толерантному освітньому середовищі здатні досягти успіху:

- a. всі діти;
- b. тільки діти з особливими освітніми потребами;

- c. діти, які добре навчаються;
- d. діти, яких супроводжують батьки.

36. Індивідуальна програма розвитку учня особливими освітніми потребами, що навчається в інклюзивному класі може переглядатись:

- a. раз на рік;
- b. раз на навчальний рік;
- c. за потреби, але не менше, ніж двічі на рік;
- d. кожного місяця.

37. Наповнюваність інклюзивного класу може бути:

- a. не більше, ніж 15 учнів;
- b. не більше, ніж 20 учнів;
- c. як у звичайному класі;
- d. не більше, ніж 12 учнів.

38. Корекційно-розвиткові заняття для учнів з особливими освітніми потребами, що навчаються в інклюзивних класах, можуть проводити:

- a. вчитель інклюзивного класу ;
- b. корекційний педагог;
- c. будь-який вчитель вищої категорії;
- d. соціальний педагог.

39. Особистісно орієнтоване спрямування освітнього процесу для учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі забезпечує:

- a. асистент вчителя;
- b. логопед;
- c. корекційний педагог;
- d. соціальний педагог.

40. Пасивна толерантність передбачає:

- a. байдужість до людей з особливими потребами, сприйняття їх як незначущих об'єктів;
- b. співчуття до людей з особливими потребами, сприйняття їх як незначущих об'єктів;
- c. позитивне ставлення до людей з особливими потребами, сприйняття їх як незначущих об'єктів;
- d. пригнічення емоцій за рахунок вольових зусиль.

**Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»**

Освітній рівень – бакалавр

Спеціальність «Початкова освіта»

Семестр 7

Навчальна дисципліна «Толерантність в інклюзивному процесі»

ЗАЛКОВЕ ЗАВДАННЯ №

1. Поняття «толерантність». Історичний розвиток проблеми толерантності. Структура толерантності.
2. Толерантність як ціннісна й поведінкова складова особистості.
3. Розробіть вправу та ділову гру, що використовується при вихованні толерантності вчителя в умовах інклюзивного класу.

Викладач

доц. Липа І. Ю.

**Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»**

Освітній рівень – бакалавр

Спеціальність «Початкова освіта»

Семестр 7

Навчальна дисципліна «Толерантність в інклюзивному процесі»

ЗАЛКОВЕ ЗАВДАННЯ №

1. Параметри толерантної особистості.
2. Толерантність як педагогічне явище.
3. Розробіть пам'ятку «Шляхи попередження професійного вигорання вчителя, який працює в інклюзивному класі».

Викладач

доц. Липа І. Ю.

**Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»**

Освітній рівень – бакалавр

Спеціальність «Початкова освіта»

Семестр 7

Навчальна дисципліна «Толерантність в інклюзивному процесі»

ЗАЛІКОВЕ ЗАВДАННЯ №

1. Толерантність і онтологічна безпека, соціокультурна автентичність, духовна автономія.
2. Толерантність і соціальні відносини. Типи толерантності.
3. Розробіть вправу і рольову гру, які використовуються у вихованні толерантності батьків в умовах інклюзивного класу.

Викладач

доц. Липа І. Ю.

**Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»**

Освітній рівень – бакалавр

Спеціальність «Початкова освіта»

Семестр 7

Навчальна дисципліна «Толерантність в інклюзивному процесі»

ЗАЛІКОВЕ ЗАВДАННЯ №

1. Толерантність як норма і принцип взаємин у соціумі. Декларація принципів толерантності.
1. Психологічні механізми толерантності. Толерантні позиції, допустима толерантність.
2. Розробіть вправу і рольову гру для виховання толерантності дітей в умовах інклюзивного класу.

Викладач

доц. Липа І. Ю.

**Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»**

Освітній рівень – бакалавр

Спеціальність «Початкова освіта»

Семестр 7

Навчальна дисципліна «Толерантність в інклюзивному процесі»

ЗАЛКОВЕ ЗАВДАННЯ №

1. Поведінкові прояви інтолерантності.
2. Комунікативно-педагогічна толерантність в інклюзивному процесі.
3. Розробіть пам'ятку «Кордони толерантності вчителя» в умовах інклюзивного класу початкової школи.

Викладач

доц. Липа І. Ю.

**Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»**

Освітній рівень – бакалавр

Спеціальність «Початкова освіта»

Семестр 7

Навчальна дисципліна «Толерантність в інклюзивному процесі»

ЗАЛКОВЕ ЗАВДАННЯ №

1. Діагностика педагогічної толерантності.
2. Світогляд і світоглядна позиція.
3. Опишіть ситуацію морального вибору і толерантності.

Викладач

доц. Липа І. Ю.

**Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»**

Освітній рівень – бакалавр

Спеціальність «Початкова освіта»

Семестр 7

Навчальна дисципліна «Толерантність в інклюзивному процесі»

ЗАЛКОВЕ ЗАВДАННЯ №

1. Толерантність і рівні світоглядної позиції.
2. Толерантність як відкритість до діалогу.
3. Опишіть ситуацію зв'язку суспільних стереотипів і толерантності.

Викладач

доц. Липа І. Ю.

**Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»**

Освітній рівень – бакалавр

Спеціальність «Початкова освіта»

Семестр 7

Навчальна дисципліна «Толерантність в інклюзивному процесі»

ЗАЛКОВЕ ЗАВДАННЯ №

1. Соціальна цінність толерантності як соціальної позиції.
2. Складові та види комунікативної толерантності.
3. Розробіть поради щодо комунікативної толерантності (Як говорити, як слухати, як розуміти людину).

Викладач

доц. Липа І. Ю.

**Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»**

Освітній рівень – бакалавр

Спеціальність «Початкова освіта»

Семестр 7

Навчальна дисципліна «Толерантність в інклюзивному процесі»

ЗАЛКОВЕ ЗАВДАННЯ №

1. Формування толерантності як морально-духовної якості особистості в інтересах успішного ведення «культурного» діалогу.
2. Педагогічні умови забезпечення технології формування професійно-педагогічної комунікативної компетентності майбутнього вчителя.
3. Розробіть поради для вчителя щодо висловлення незадоволення діяльності учня (учневі).

Викладач

доц. Липа І. Ю.

**Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»**

Освітній рівень – бакалавр

Спеціальність «Початкова освіта»

Семестр 7

Навчальна дисципліна «Толерантність в інклюзивному процесі»

ЗАЛКОВЕ ЗАВДАННЯ №

1. Толерантність як індивідуальна характеристика індивіда. Психологічна структура толерантності.
2. Психофізіологічні передумови толерантності.
3. Розробіть поради для вчителя щодо висловлення незадоволення діяльності учня (батькам).

Викладач

доц. Липа І. Ю.

**Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»**

Освітній рівень – бакалавр

Спеціальність «Початкова освіта»

Семестр 7

Навчальна дисципліна «Толерантність в інклюзивному процесі»

ЗАЛКОВЕ ЗАВДАННЯ №

1. Толерантність як психологічна стійкість і система позитивних установок та особистісних цінностей.
2. Показники толерантності. Рівні прояву толерантності.
3. Змодельуйте проблемну ситуацію з проявом толерантності в інклюзивному класі початкової школи і запропонуйте її вирішення.

Викладач

доц. Липа І. Ю.

**Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»**

Освітній рівень – бакалавр

Спеціальність «Початкова освіта»

Семестр 7

Навчальна дисципліна «Толерантність в інклюзивному процесі»

ЗАЛКОВЕ ЗАВДАННЯ №

1. Мораль. Фундаментальні категорії моралі. Моральний вимір толерантності. Моральні аспекти глобальних проблем сьогодення.
2. Суб'єкти та об'єкти толерування. Предмет толерування. Міра толерантності. Проблема меж толерантності.
3. Змодельуйте зміст батьківських зборів з вирішення конфліктної ситуації в інклюзивному класі.

Викладач

доц. Липа І. Ю.

**Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»**

Освітній рівень – бакалавр

Спеціальність «Початкова освіта»

Семестр 7

Навчальна дисципліна «Толерантність в інклюзивному процесі»

ЗАЛКОВЕ ЗАВДАННЯ №

1. Соціальна толерантність школярів як індикатор їхньої соціальної компетентності.
2. Толерантність як домінанта конструктивної взаємодії суб'єктів діяльності в умовах інклюзивної освіти.
3. Складіть план позакласного заходу з виховання толерантних взаємовідносин для учнів початкових класів.

Викладач

доц. Липа І. Ю.

**Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»**

Освітній рівень – бакалавр

Спеціальність «Початкова освіта»

Семестр 7

Навчальна дисципліна «Толерантність в інклюзивному процесі»

ЗАЛКОВЕ ЗАВДАННЯ №

1. Особливості формування толерантного інклюзивного середовища в початкових класах.
2. Толерантність до дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному освітньому середовищі.
3. Розробіть структурно-логічну схему «Структура та функції професійної складової толерантності педагога».

Викладач

доц. Липа І. Ю.

**Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»**

Освітній рівень – бакалавр

Спеціальність «Початкова освіта»

Семестр 7

Навчальна дисципліна «Толерантність в інклюзивному процесі»

ЗАЛКОВЕ ЗАВДАННЯ №

1. Функції толерантності. Види толерантності: типологічний і класифікаційний підхід.
2. Механізми виникнення толерантності. Сутність та механізм оцінки у формуванні толерантності. Установчі явища психіки і толерантність.
3. Складіть план уроку із застосуванням прийому взаємодопомоги.

Викладач

доц. Липа І. Ю.

**Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»**

Освітній рівень – бакалавр

Спеціальність «Початкова освіта»

Семестр 7

Навчальна дисципліна «Толерантність в інклюзивному процесі»

ЗАЛКОВЕ ЗАВДАННЯ №

1. Соціально-когнітивна парадигма психології особистості. Особистісний конструкт і толерантна поведінка.
2. Поняття комунікативної толерантності та її складові. Види комунікативної толерантності.
3. Створіть порівняльну таблицю якостей особистості вчителя з високим і низьким рівнем толерантності.

Викладач

доц. Липа І. Ю.

**Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»**

Освітній рівень – бакалавр

Спеціальність «Початкова освіта»

Семестр 7

Навчальна дисципліна «Толерантність в інклюзивному процесі»

ЗАЛІКОВЕ ЗАВДАННЯ №

1. Характеристика рівнів комунікативної толерантності особистості. Принципи толерантного спілкування.
2. Шляхи підвищення низького рівня комунікативної толерантності особистості.
3. Спроектуйте орієнтовний зміст роботи вчителя з батьками в умовах роботи в інклюзивному класі з метою підвищення рівня їх толерантності.

Викладач

доц. Липа І. Ю.

**Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»**

Освітній рівень – бакалавр

Спеціальність «Початкова освіта»

Семестр 7

Навчальна дисципліна «Толерантність в інклюзивному процесі»

ЗАЛІКОВЕ ЗАВДАННЯ №

1. Толерантність як індивідуальна характеристика індивіда. Психологічні особливості толерантної людини. Поведінка вчителя з низьким і високим рівнем толерантності.
2. Організаційно-педагогічні умови створення толерантного освітнього середовища інклюзивної школи.
3. Складіть план-конспект виховного заняття з молодшими школярами з метою підвищення рівня їх комунікативної толерантності.

Викладач

доц. Липа І. Ю.

**Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»**

Освітній рівень – бакалавр

Спеціальність «Початкова освіта»

Семестр 7

Навчальна дисципліна «Толерантність в інклюзивному процесі»

ЗАЛІКОВЕ ЗАВДАННЯ №

1. Толерантність як ціннісна основа інклюзивної освіти.
2. Формування толерантного ставлення до дітей з особливими потребами у майбутніх учителів початкової школи.
3. Змодельуйте ситуацію інтолерантної поведінки учня в інклюзивному класі та опишіть можливі шляхи її вирішення.

Викладач

доц. Липа І. Ю.

**Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»**

Освітній рівень – бакалавр

Спеціальність «Початкова освіта»

Семестр 7

Навчальна дисципліна «Толерантність в інклюзивному процесі»

ЗАЛІКОВЕ ЗАВДАННЯ №

1. Роль вчителя у створенні толерантного освітнього середовища в умовах інклюзивного класу.
2. Особливості формування толерантності у дітей молодшого шкільного віку в умовах інклюзивного класу.
3. Наведіть приклади інтолерантної поведінки вчителя. Напишіть есе, в якому обґрунтуйте хибність ставлення до інших людей на основі сформованих стереотипів.

Викладач

доц. Липа І. Ю.

**Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»**

Освітній рівень – бакалавр

Спеціальність «Початкова освіта»

Семестр 7

Навчальна дисципліна «Толерантність в інклюзивному процесі»

ЗАЛКОВЕ ЗАВДАННЯ №

1. Шляхи і засоби формування толерантності у дітей в умовах інклюзивного навчання.
2. Шляхи, форми і засоби формування толерантності у батьків дітей, які навчаються в інклюзивному класі.
3. Змодельуйте ситуацію поведінки учня в умовах психологічного тиску та підтримки.

Викладач

доц. Липа І. Ю.

**Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»**

Освітній рівень – бакалавр

Спеціальність «Початкова освіта»

Семестр 7

Навчальна дисципліна «Толерантність в інклюзивному процесі»

ЗАЛКОВЕ ЗАВДАННЯ №

1. Охарактеризуйте толерантність в контексті сучасних парадигм психології особистості.
2. Охарактеризуйте самоактуалізовану особистість.
3. Напишіть есе «Моральна цінність толерантності в освітньому процесі».

Викладач

доц. Липа І. Ю.

Державний вищий навчальний заклад

«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Освітній рівень – бакалавр

Спеціальність «Початкова освіта»

Семестр 7

Навчальна дисципліна «Толерантність в інклюзивному процесі»

ЗАЛКОВЕ ЗАВДАННЯ №

1. Назвіть проблеми толерантності в контексті соціально-трудових відносин та можливі шляхи їх подолання.
2. Опишіть психологічну структуру толерантності.
3. Розробіть зміст роботи з батьками учнів інклюзивного класу з метою підвищення їхньої педагогічної культури.

Викладач

доц. Липа І. Ю.